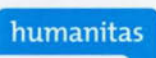

202500 836

zijn partners in Sam& voor alle kinderen

Wat wij zien in de praktijk

De verwarming niet aanzetten omdat je de energierekening niet kunt betalen. Schimmel in de slaapkamer. Kinderen die zonder ontbijt of schoolspullen aan hun eerste schooldag beginnen. En mensen die jarenlang rondlopen met kiespijn omdat ze de tandarts mijden. Achter elke statistiek schuilt een mens die probeert het hoofd boven water te houden.

Onze organisaties zien elke dag hoe armoede het leven van 1,7 miljoen mensen bepaalt. Daarom ondersteunen we. Wij zorgen voor de rust en ruimte om weer vooruit te komen.

De Tweede Kamer
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Rosmalen, 11 december 2025

Geachte mevrouw Letschert, geachte heren Jetten en Bontenbal, geachte mevrouw Yeşilgöz,

De verkiezingen zijn voorbij. De campagneborden zijn opgeruimd. Maar de armoede in Nederland blijft. Het is nu aan u om de plannen te maken voor de toekomst van ons land. Terwijl u zich terugtrekt in de formatieruimtes, staan wij elke dag naast mensen die vandaag niet weten hoe ze de dag doorkomen.

Wij vragen u daarom één ding: maak armoedebestrijding een topprioriteit in het regeerakkoord.

Armoede veroorzaakt schaamte, sociale isolatie, stress, gezondheidsproblemen, schulden, wantrouwen en blijvende kansenongelijkheid. Het kan zelfs leiden tot dakloosheid. Volgens de nieuwe armoedefinitie daalt armoede in Nederland. In de praktijk zien we echter op veel plekken het tegendeel: steeds meer mensen doen een beroep op hulp bij armoede. Omdat armoede meer is dan alleen weinig inkomen. Dat de armoedecijfers zo botsen met de praktijk geeft te denken. Graag onderzoeken we met het nieuwe kabinet wat de oorzaak hiervan is zodat we op dezelfde basis kunnen werken aan een samenleving waar iedereen mee kan doen. Onze kennis en ervaring uit de praktijk zetten we zo in om te komen tot een fundamentele aanpak van armoede.

Wij staan in en werken samen met buurthuizen, scholen, hulporganisaties en bij mensen thuis. We zien wat werkt, en vooral wat niet. We bouwen elke dag aan vertrouwen. Onze gezamenlijke overtuiging is simpel: mensen moeten kunnen leven, niet alleen overleven. Daarom doen wij een beroep op u om de volgende maatregelen mee te nemen in het regeerakkoord.

1. Stel een duidelijke doelstelling vast: armoede naar nul in 2040

Formuleer de ambitie om armoede vóór 2040 terug te dringen naar nul en een halvering te realiseren aan het einde van de komende kabinetsperiode. Stel een minister voor armoedebelief aan die regie voert

---

over integraal armoedebeleid met een brede blik op bestaanszekerheid, de uitvoering, en samenwerking tussen het Rijk, gemeenten en maatschappelijke organisaties. Een gecoördineerde aanpak, verdeeld over verschillende ministeries, en een goede samenwerking met het maatschappelijk middenveld en ervaringsdeskundigen is noodzakelijk om (de gevolgen van) armoede aan te pakken.

2. Zeker inkomen boven onzeker inkomen: verhoog het sociaal minimum tot een toereikend niveau

Volg de aanbevelingen van de Commissie Sociaal Minimum op en zorg voor een zeker en voorspelbaar inkomen door het minimumloon en de bijstand te verhogen. Mensen moeten kunnen rondkomen, buffers opbouwen en volwaardig meedoen in de samenleving, ook als ze (tijdelijk) niet kunnen werken. Leg wettelijk vast om het sociaal minimum elk jaar te herijken op basis van de inflatie en elke vier jaar op basis van advies van (ervarings)experts én de praktijk. Bouw daarbij een bufferbudget in waarmee mensen financiële tegenvallers kunnen opvangen en echt bestaanszekerheid ervaren.

3. Maatschappelijk middenveld is onmisbaar: structurele erkenning en financiering voor lokale, informele hulp

Ondanks alle voorzieningen in Nederland, vallen te veel mensen tussen wal en schip. Het maatschappelijk middenveld, van vrijwilligers bij hulporganisaties en toegankelijke ontmoetingsplekken tot professionals als brugfunctionarissen en ervaringsdeskundigen, bereikt mensen die door schaamte of wantrouwen niet bij de overheid aankloppen. Zij signaleren, luisteren en helpen mensen om de eerste stap naar herstel of formele hulp te zetten. We zorgen dat mensen kunnen meedoen. Erken deze cruciale rol in beleid én in financiering. Zorg voor ruimte om maatwerk te bieden, ook als dat soms buiten vaste kaders om gaat. En investeer structureel in het maatschappelijk middenveld, noodhulp en ervaringskennis. Het is de onmisbare schakel in de steun voor mensen in armoede.

4. Maak regelingen eenvoudig en investeer in preventie van armoede

Veel regelingen zijn tijdelijk, complex en versnipperd. Landelijke voorzieningen moeten toereikend zijn voor de mensen met een inkomen op of rond het sociaal minimum, en waar mogelijk automatisch worden toegekend. Dat voorkomt digitale drempels en drempels rondom schaamte of beperkt vertrouwen. Voor veel hulpvragers is menselijke ondersteuning onmisbaar en werken lokale hulporganisaties als toeleider en 'systeemvertaler'. Investeer structureel in de preventie van armoede en schulden: in vroegsignalering, laagdrempelige hulp bij geldzaken en menselijk contact. Want voorkomen is altijd beter, goedkoper en menswaardiger dan genezen.

5. Investeer in kinderen én hun ouders: geef ieder kind een eerlijke start

Geen enkel kind mag opgroeien in armoede. Armoede in de jeugd werkt generaties lang door. Zorg daarom dat geen kind met honger naar school gaat, zorg voor toegang tot sport en cultuur, een goed bed, een bril, het vieren van de verjaardag en schoolspullen voor ieder kind. Zet daarbij kinderrechten centraal, zoals vastgelegd in het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Investeren in kinderen zorgt ervoor dat zij kunnen meedoen met leeftijdsgenoten. Investeren in hun ouders - bij de urgente noden waar zij tegenaan lopen - betekent rust in huis en de ruimte om de kinderen te geven wat zij het hardste nodig hebben: een fijn thuis. Dat is cruciaal in de aanpak van armoede.

6. Maak werk van een passende armoededefinitie en bied ook hulp aan mensen nét boven de armoedegrens

Het aantal mensen in armoede is groter dan wat de armoededefinitie schetst. Groepen als dak- en thuisloze mensen, mensen in detentie en instellingen, huishoudens met hoge zorgkosten of mensen nét boven de armoedegrens maar met een wisselend inkomen, blijven namelijk buiten beeld. Ook problematische

---

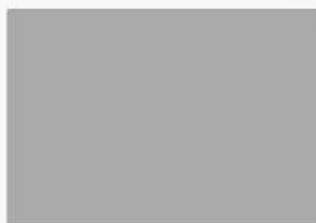
schulden worden niet meegerekend. Breid de armoedefinitie daarom uit naar deze groepen, voeg een bandbreedte toe waar data ontbreekt en doe onderzoek naar de financiële situatie van deze groepen, zoals de Commissie Sociaal Minimum voorstelt. Veranker wettelijk dat mensen met problematische schulden een pauzeknop kunnen indrukken. Richt financiële zekerheid ook op de groep **nét** boven de armoedegrens.

Samen bouwen aan een land zonder armoede

Armoede is bitterhard. Maar elke dag zien wij weer over hoeveel veerkracht mensen in armoede beschikken. Hoe elkaar steunen het leven van mensen verandert. Dat kunnen wij niet alleen. Wat nodig is, is de politieke moed om armoede te doorbreken. Met voldoende middelen: voor nu én de lange termijn. Met beleid dat uitgaat van vertrouwen, waardigheid en menselijkheid.

Wij nodigen u uit om deze formatie met ons in gesprek te gaan. Niet om te praten **over** mensen in armoede, maar **met** hen en de organisaties die hen dagelijks bijstaan. Graag doen we dat op een locatie in het land, dicht bij de praktijk. Uiteraard zijn wij ook bereid om bij u langs te komen om onze visie en signalen toe te lichten.

Met betrokken groet,
Namens onderstaande organisaties,

Henk de Graaf

Henk de Graaf

Henk Staghouwer

Marieke van Bommel-Bekker

Jerzy Soetekouw

zijn partners in Sam& voor alle kinderen

Barbara Bakker

Nathalie Boerebach

Henriëtte Hulsebosch

Carla van der Vlist

Mary Kearney

Harm Slomp

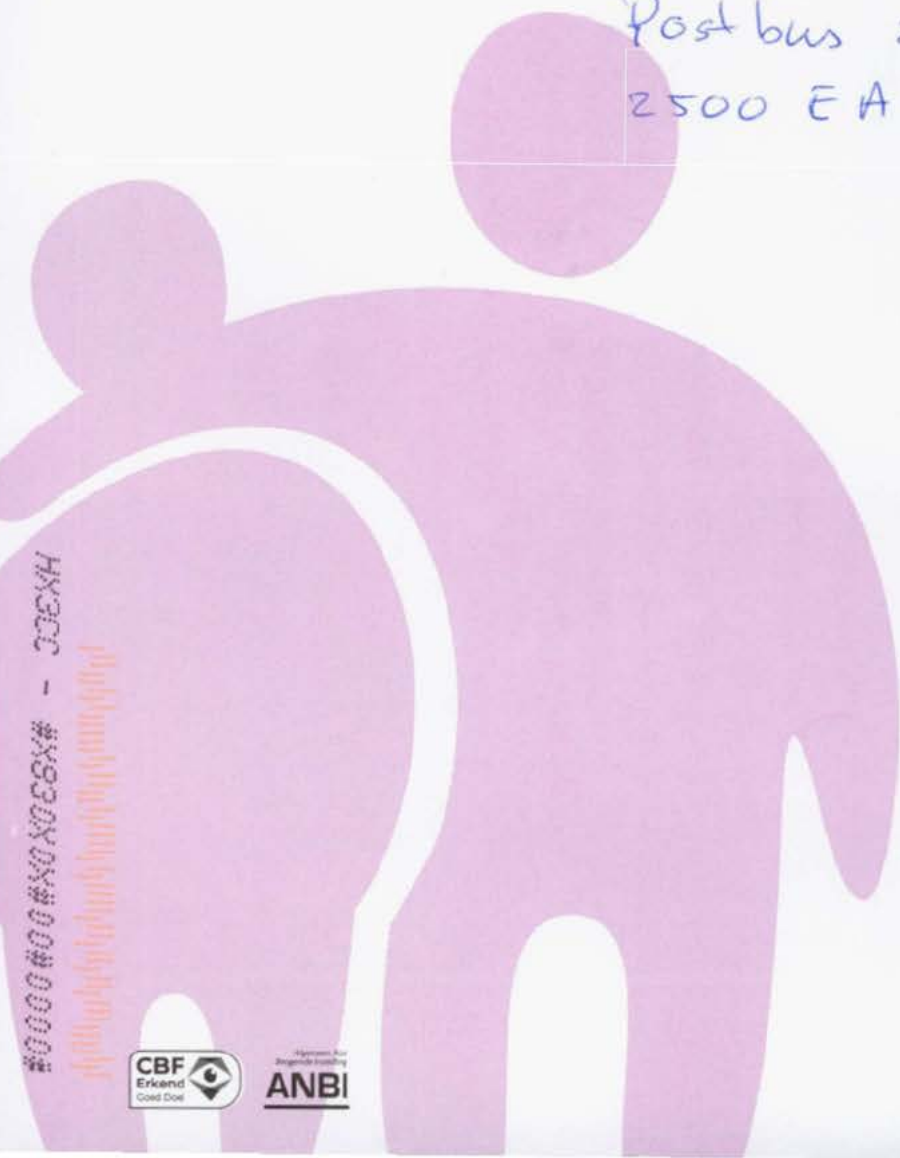
Steun elkaar!

De Grote Elst 52, 5246 JR Rosmalen

RX2CC - #X830X0X#00#0000#

De Tweede Kamer
Lau. Bureau Woordvoering
Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

#0000#00#X0X0X# - 33EXH

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Organisaties voor armoedebestrijding
T.a.v. H. de Graaf
p/a De Grote Elst
5246 JR Rosmalen

Kenmerk: 202500837

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer De Graaf,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Prof. Dr. Mr. R. M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum
15 december 2025

Plaats
Amsterdam

Onderwerp
–Aanbevelingen
regeerakkoord - mobiliteit

Geachte mevrouw Letschert,

Wij schrijven u naar aanleiding van uw benoeming tot informateur om het formatieproces verder te begeleiden en te onderzoeken hoe een stabiel kabinet kan worden gevormd met de partijen D66, CDA en VVD als kernpartners. De positieve agenda van D66 en CDA biedt hiervoor een goede basis.

Koninklijke RAI Vereniging biedt u hierbij een set concrete en uitvoerbare voorstellen aan voor het nieuwe regeerakkoord. Onze sector speelt een onmisbare rol in de economie, de bereikbaarheid van Nederland en de transitie naar veilige, duurzame en innovatieve mobiliteit. Een voorwaarde voor brede welvaart.

De voorgestelde passages zijn gericht op het versterken van de internationale concurrentiepositie, het versnellen van verduurzaming en het waarborgen van een betrouwbare, duurzame, en betaalbare mobiliteits voor iedereen. Hiermee leveren wij een constructieve bijdrage aan de beleidsagenda van het komende kabinet en de gezamenlijke maatschappelijke opgaven waar Nederland voor staat. Hierin focussen wij ons op:

- Een op te richten Mobiliteitsfonds
- Internationale samenwerking en Europees verdienvermogen
- Betaalbare mobiliteit voor iedereen
- Invoering van Betalen naar Gebruik
- Investerings in laadinfrastructuur en netcapaciteit
- Versterking van de Nederlandse automotieve industrie
- Zero-emissiezones en schoon stedelijk vervoer
- Stimuleren van fiets
- Motorfiets in het woon-werkverkeer
- Mobiliteit en toegankelijkheid voor mensen met een beperking
- Circulaire mobiliteit en levensduurverlenging
- Digitale fundamenten van het mobiliteitssysteem

Voor de concrete passages verwijs ik u naar de bijlage. Vanzelfsprekend zijn wij graag bereid de brief mondeling nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Koninklijke RAI Vereniging

Frits van Bruggen
Algemeen Voorzitter

Fries Heinis
Directeur

Met dit document biedt Koninklijke RAI Vereniging een set concrete en uitvoerbare voorstellen aan voor het nieuwe regeerakkoord. Onze sector speelt een onmisbare rol in de economie, de bereikbaarheid van Nederland en de transitie naar veilige, duurzame en innovatieve mobiliteit. De voorgestelde passages zijn gericht op het versterken van de internationale concurrentiepositie, het versnellen van verduurzaming en het waarborgen van een betrouwbaar en betaalbaar mobiliteitssysteem voor iedereen. Hiermee leveren wij een constructieve bijdrage aan de beleidsagenda van het komende kabinet en de gezamenlijke maatschappelijke opgaven waar Nederland voor staat.

Voorstellen RAI Vereniging voor het Regeerakkoord 2025–2029

Inleiding

Mobiliteit moet betaalbaar, veilig, duurzaam en voor iedereen toegankelijk blijven. Het kabinet investeert in bereikbaarheid, ondersteunt de transitie naar schoon vervoer en borgt een betrouwbaar, toekomstbestendig mobiliteitssysteem. De overheid schept duidelijke lange termijn kaders die innovatie stimuleren, de uitstoot verminderen en de economie versterken.

We stellen een nationaal aanspreekpunt voor de mobiliteit in en richten een mobiliteitsfonds op. Alleen zo blijft het verkeer in beweging en behoudt de Nederlandse mobiliteitssector zijn innovatiekracht.

1. Internationale samenwerking en Europees verdienvermogen

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *Nederland werkt binnen EU- en internationale afspraken aan een toekomstbestendig en concurrerend mobiliteitssysteem. Het kabinet:*
- *Zet zich in voor een gelijk speelveld op de Europese automarkt zonder nationale koppen op EU-regels en gelijke concurrentievoorwaarden voor fabrikanten en aanbieders in heel Europa;*
- *Benut Europese middelen zoals het EU Action Plan for the Automotive Industry, Connecting Europe Facility (CEF) en Important Projects of Common European Interest (IPCEI) voor batterijen, waterstof, automatisering, lichtgewicht technologie en circulaire innovatie;*
- *Werkt binnen grensoverschrijdende corridors in TEN-T-verband met andere lidstaten, regionale overheden en private partijen aan laadinfrastructuur, (corridor)-logistiek en digitale innovatie.*

2. Betaalbare mobiliteit voor iedereen

De regering waarborgt dat mobiliteit voor alle Nederlanders toegankelijk en betaalbaar blijft. Daarom wordt een stabiel, voorspelbaar en rechtvaardig stelsel van autobelastingen ingevoerd dat zekerheid biedt aan huishoudens en bedrijven.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *“Het kabinet streeft naar betaalbare mobiliteit voor alle inkomensgroepen. De fiscale lasten voor kleinere, lichtere voertuigen worden beperkt gehouden. Het kabinet borgt dat elektrische voertuigen betaalbaar blijven door gerichte stimulering van nieuwe elektrische auto's en de tweedehandsmarkt en door fiscale prikkels te richten op alternatieve elektrische voertuigen naast de auto. Denk hierbij aan de fiets en of gemotoriseerde tweewielers.*

VERENIGING

- *Het kabinet zorgt er hiermee voor dat emissievrij rijden altijd loont. Er komt daarom een meerjarig fiscaal stimuleringsbeleid voor elektrische voertuigen tot en met minimaal 2030, waarin duurzame mobiliteit voor iedereen betaalbaar blijft. Daarbij wordt ingezet op:*
  - o *Een voortzetting van de korting in de motorrijtuigenbelasting voor elektrische auto's na 2029;*
  - o *Een progressieve MRB-structuur die voertuigen in het lagere segment ontziet;*
  - o *Tijdelijke bijtellingskortingen gericht op betaalbare elektrische voertuigen;*
  - o *Een doelgerichte Subsidieregeling Elektrische Personenauto's Particulieren (SEPP) voor nieuwe en gebruikte elektrische voertuigen.*
  - o *De ETS2-gelden worden ingezet waar ze voor zijn bedoeld: de verduurzaming van de mobiliteitssector"*
  - o *Uitbreiding van de Werk Kostenregeling (WKR) ter stimulering van fietsen en gemotoriseerde tweewielers.*

3. Invoering van Betalen naar Gebruik

Het kabinet bereidt een geleidelijke invoering voor van een gebruiks-gebonden belasting, als eerlijk en toekomstbestendig alternatief voor fossiele accijnzen.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *"Het kabinet voert Betalen naar Gebruik van automobiliteit in, met tarieven die afhankelijk zijn van CO2-gebruik. De Belasting voor Personenauto's en Motorrijtuigen (BPM) wordt stapsgewijs afgebouwd. De invoering is lastenneutraal voor de gemiddelde automobilist."*
- *"Het nieuwe stelsel van Betalen naar Gebruik waarborgt privacy, uitvoerbaarheid en fraudebestendigheid."*

4. Investerings in laadinfrastructuur en netcapaciteit

Voor de uitrol van elektrische mobiliteit is een betrouwbare en robuuste laadinfrastructuur noodzakelijk.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *"Het kabinet versnelt de aanleg van laadinfrastructuur, met prioriteit op logistieke corridors en bedrijventerreinen. Prijzen aan de laadpaal worden transparanter."*
- *"Netcongestie wordt voortvarend aangepakt via versneld vergunningenbeleid, strategische verzwaring en een nationale corridorstrategie."*

5. Versterking van de Nederlandse automotive industrie

De Nederlandse mobiliteitsindustrie omvat bijna 200.000 banen, meer dan 1.500 bedrijven en vertegenwoordigt een jaarmzet van bijna €50 miljard. De sector is strategisch voor het realiseren van nationale en Europese doelen op het gebied van energie, digitalisering, innovatie en strategische autonomie. Nederland produceert geen personenauto's, maar vervult een onmisbare rol in de Europese waardeketen – van batterijtechnologie en voertuigsoftware tot waterstofsysteem, testfaciliteiten, lichtgewichtmaterialen en de algehele productie van trucks en zware bedrijfswagens. Deze keten verdient een structurele plaats in het nationale industrie- en innovatiebeleid.

Aansluiting Rapport Wennink

De recente analyse van rapport-Wennink onderstreept dezelfde kernboodschap: zonder gericht industriebeleid, versnelling van sleuteltechnologieën en structurele

investeringszekerheid verliest Nederland concurrentiekracht en strategische autonomie. Zijn aanbevelingen – waaronder versterking van de kennisbasis, betere publiek-private samenwerking en structurele coördinatie tussen departementen – sluiten nauw aan bij de voorstellen van RAI Vereniging en legitimeren de noodzaak van een nationaal mobiliteitsindustriebeleid binnen een breder technologisch en economisch kader.

Tekstvoorstel Regeerakkoord

- **Nationaal aanspreekpunt mobiliteitsindustrie** - *“Het kabinet richt een nationaal aanspreekpunt in voor de maakindustrie mobiliteit binnen de Rijksoverheid. Dit aanspreekpunt versterkt de coördinatie tussen beleidsterreinen (EZK, IenW en FIN) en fungeert als schakel tussen overheid, kennisinstellingen en industrie.”*
- **Publiek-privaat uitvoeringsprogramma sleuteltechnologieën** - *“Er komt een publiek-privaat uitvoeringsprogramma voor sleuteltechnologieën die cruciaal zijn voor de transitie naar slimme, duurzame mobiliteit, waaronder:*
  - o *Batterijproductie, recycling en opslag;*
  - o *Waterstofmobiliteit en brandstofceltechnologie;*
  - o *Voertuigsoftware, data en automatisering;*
  - o *Lichtgewichtmaterialen en circulaire componenten.**“Dit programma wordt ingebed in het nationale industriebeleid en sluit aan op Europese initiatieven binnen IPCEI, Horizon Europe en Chips Joint Undertaking.”*
- **Europese positionering en industriële verankering** - *“Nederland neemt actief deel aan Europese innovatieprogramma's en versterkt de verankering van hoogwaardige maakcapaciteit in Nederland door:*
  - o *Cofinanciering te bieden aan kansrijke Europese projecten;*
  - o *Nederlandse consortia te vormen rond sleuteltechnologieën;*
  - o *Pilot- en productielocaties in Nederland te ondersteunen voor opschaling.”*
- **Human capital en kennisinfrastructuur** - *“Het kabinet investeert in de kennisbasis en het technisch onderwijs dat nodig is voor de mobiliteit van de toekomst. Hiertoe wordt de human capital-agenda voor de automotive sector opgenomen in het Nationaal Technologieprogramma.”*

6. Zero-emissiezones en schoon stedelijk vervoer

Heldere, realistische invoering van zero-emissiezones is essentieel voor ondernemers en transportbedrijven.

Regeerakkoord-tekst:

- *“Het kabinet werkt samen met gemeenten aan een uniforme invoering van zero-emissiezones.”*

7. Stimuleren van fiets

De fiets is een pijler van het Nederlandse mobiliteitssysteem. Zij draagt structureel bij aan bereikbaarheid, gezondheid, duurzaamheid en het ontlasten van infrastructuur. Met de groei van woon-werkverkeer op de fiets, de opkomst van elektrische varianten en toenemende druk op stedelijke ruimte is versterking van het fietsbeleid urgent. Heldere kaders en gerichte stimulering zijn nodig om deze unieke Nederlandse kracht verder te benutten.

Regeerakkoord-tekst:

- *“Het kabinet stimuleert fietsgebruik via fiscale voordelen voor de fiets van de zaak, veilige infrastructuur en beter onderhoud van infrastructuur.”*

VERENIGING

- *"Uitbreiden van fietslease en kilometervergoeding met moderne vormen van deel- en servicefietsen, inclusief speed-pedelecs, voor woon-werk en zakelijk gebruik."*
- *"Nederland heeft een unieke fietscultuur. De fiets is een betaalbaar vervoersmiddel en heeft sinds jaar en dag brede maatschappelijke voordelen zoals gezondheidswinst, bijdrage aan de duurzaamheid bereikbaar houden van de regio, Vrijwillige fietshelmdracht blijft de norm."*

8. Motorfiets in het woon-werkverkeer

Lichte elektrische voertuigen en motorfietsen ontlasten het wegennet, verbeteren bereikbaarheid, verlagen emissies, en zijn betaalbare alternatieve vervoersmiddelen.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *"Elektrische motorfietsen en snor- en bromfietsen worden structureel opgenomen in woon-werk-programma's, met fiscale stimulansen en aandacht voor de zakelijke rijder."*

9. Mobiliteit en toegankelijkheid voor mensen met een beperking

Mobiliteit is voor iedereen essentieel.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *"Het kabinet garandeert betaalbare mobiliteit voor mensen met een beperking via aangepaste voertuigen, passende vergoedingen en realistische eisen voor voertuugaanpassingen."*

10. Circulaire mobiliteit en levensduurverlenging

De overheid kan aanzienlijke kansen benutten op het gebied van circulariteit en reparatiebaarheid van producten, ook bij voertuigen. Door goed onderhoud en het updaten van software en interieurs kan voorkomen worden dat kostbare voertuigen vroegtijdig worden afgedankt.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *"Het kabinet stimuleert circulaire voertuigconcepten door remanufacturing, revisie, standaardisatie van onderdelen en langere levensduur van batterijen en voertuigen."*

11. Digitale fundamenten van het mobiliteitssysteem

Digitale ontwikkelingen in mobiliteit volgen elkaar op in rap tempo en bieden mogelijkheden voor betere verkeersveiligheid en doorstroming.

Tekstvoorstel Regeerakkoord:

- *"Het kabinet versterkt de digitale fundamenten van het mobiliteitssysteem. Er wordt ingezet op:*
- *Cybersecurity-eisen voor voertuigen en mobiliteitsdiensten;*
- *Marktintroductie van geautomatiseerd en autonoom rijden;*
- *Digitalisering in logistiek, verkeersmanagement en handhaving."*

Wie is RAI Vereniging?

RAI Vereniging behartigt de belangen van fabrikanten en importeurs van onder meer personenauto's, vrachtauto's, aanhangwagens, opleggers, carrosserieën, motoren, scooters, brommers, e-bikes en fietsen. Ook leveranciers van onderdelen en garage-uitrusting zijn lid van RAI Vereniging. Zo is de hele industrie van 'alles dat op wielen rijdt' vertegenwoordigd: van ontwikkeling, productie en nieuwverkoop tot reparatie, onderhoud, revisie, hergebruik en recycling. RAI Vereniging werd in 1893 opgericht, telt ruim 700 leden en draagt sinds 2019 het predicaat 'Koninklijk'. De totale economische waarde van de Nederlandse Mobiliteitssector bedraagt ongeveer €49,6 miljard, gedreven door activiteit vanuit ongeveer 1.500 bedrijven. In totaal werken bijna 200.000 mensen in de mobiliteitssector in Nederland waarvan ongeveer 101.000 direct bij de leden van de RAI Vereniging.

Koninklijke RAI Vereniging

Europaplein 6
1078 GZ Amsterdam

Postbus 74800
1070 DM Amsterdam

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Koninklijke RAI Vereniging
T.a.v. F. Heinis
p/a De Grote Elst
5246 JR Rosmalen

Kenmerk: 202500839

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer Heinis,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

de
Nederlandse
ggz

Nederlandse
Vereniging van
Ziekenhuizen

Vereniging
Innovatieve
Geneesmiddelen

ineen
ORGANISEERT DE EERSTE LIJN

MPZ milieuplatform zorgsector

202500842

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. de informateur prof. dr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Onderwerp continuïteit en bijdrage zorgsector aan Klimaat en Groene Groei
– de oproep van veldpartijen Green Deal Duurzame Zorg aan alle partijen
Datum 15-12-2025
Ons kenmerk 251215/GDDZ/BoZ/A. Zwart

Zeer geachte mevrouw Letschert,

De klimaatcrisis is een gezondheidscrisis. Astma, huidkanker, hittestress, de ziekte van Lyme; het zijn maar een paar voorbeelden van aandoeningen die toenemen door klimaatverandering. Tegelijk draagt ons zorgsysteem zelf ook significant bij aan vervuiling. Veldpartijen uit de zorg pleiten daarom voor een krachtige doorzetting van de **Green Deal Duurzame Zorg 3.0** (verder 'GDDZ'). Een nieuw kabinet zal aandacht moeten hebben voor zowel de enorme uitdagingen op het gebied van verduurzaming waar de zorgsector voor staat, als voor de bijdrage die de zorgsector kan leveren aan maatschappelijke en politieke opgaven, zoals het behalen van de klimaatdoelen en het oplossen van de netcongestie.

Verduurzaming van de zorg: sleutel tot gezondheid én klimaatimpact

Blijvende inzet op verduurzaming in de zorg is cruciaal voor een gezonde en weerbare samenleving en een toegankelijk, betaalbaar en beschikbaar zorgstelsel. Zo heeft de zorg een substantiële impact op het klimaat: **7% van de totale CO₂-eq voetafdruk van Nederland** wordt via directe en indirecte emissies veroorzaakt door de zorgsector. Daarnaast is de zorgsector verantwoordelijk voor 13% van het grondstoffengebruik (metalen en mineralen) en voor 4% van het afval. Ten overvloede verwijzen wij naar het geüpdatete **Klimaatplan 2025-2035**, waarin de zorgsector expliciet wordt genoemd: zowel de impact van klimaatverandering op gezondheid als de bijdrage van de zorg aan CO₂-eq.reductie en de circulaire economie (zie hoofdstukken 1.3, 2.3 en 3.5).

Continuïteit gezamenlijke afspraken voor toekomstbestendige, weerbare zorg

In november 2022 maakten de Ministers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Klimaat en Energie (EZK), Infrastructuur en Waterstaat, en Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (BZK) met de veldpartijen van de GDDZ fundamentele en breed gedragen afspraken over de noodzakelijke verduurzaming van de zorg. Belangrijke doelen zijn: 55% CO₂-eq. reductie en 50% minder gebruik van primaire abiotische grondstoffen in 2030, en 100% circulair in 2050. Deze afspraken zijn vastgelegd in de [GGDZ](#), waarbij de veldpartijen een [integraal uitvoeringsplan](#) met begroting (zie Bijlage) hebben opgesteld. De veldpartijen hebben - evenals vele andere (zorg)partijen - hun handtekening onder de GDDZ gezet in het vertrouwen dat de gemaakte afspraken worden gerespecteerd en dat de middelen voor verduurzaming beschikbaar blijven en komen, zodat zij haar bijdragen kunnen (blijven) leveren aan de klimaatdoelstellingen.

de
Nederlandse
ggz

VZ
Nederlandse
Vereniging van
Ziekenhuizen

Vereniging
Innovatieve
Geneesmiddelen

ineen
ORGANISEERT DE EERSTE LIJN

KNMP

Groene Zorg
Alliantie

MPZ milieuplatform zorgsector

nederlandse
vereniging
van banken

vemw

nhg
Nederlands
Huisartsen
Genootschap
landelijke
huisartsen
vereniging

Urgentie en uitgangspunten voor toekomstbestendige, weerbare zorg

Maatschappelijke ontwikkelingen zoals onzekere geopolitieke tijden, vergrijzing, pandemieën en klimaatimpact benadrukken de urgentie van de GDDZ:

• **Uitgangspunt 1: Zorg als infrastructuur**

De zorgsector is cruciaal voor de energievoorziening en de verduurzaming van vastgoed, mobiliteit, water, voeding en medicatie. GDDZ zet in op een transitie naar toekomstbestendige zorg met minimale klimaatimpact, via vijf thema's:

1. Gezondheidsbevordering
  2. Bewustzijn en kennis over klimaatimpact
  3. CO₂-reductie en hernieuwbare energie (vastgoed en mobiliteit)
  4. Circulair gebruik van grondstoffen
  5. Vermindering milieubelasting door medicatie
- Zo verkleint circulair werken grondstoffengebruik en vergroot onafhankelijkheid; Verlaagt preventie zorgvraag en kosten, waardoor Nederland minder geopolitiek afhankelijk wordt, vooral voor medische hulpmiddelen en medicatie. Aan het knelpunt netcongestie (bij thema 3) kan de zorgsector bijdragen met inzet van haar assets warmtekrachtkoppeling-installaties en noodstroomvoorzieningen.
  - **Uitgangspunt 2: Weerbaarheid**
Vergrijzing, pandemieën, geopolitiek en klimaat tonen dat zorg en samenleving onvoldoende weerbaar zijn. Investeren in preventie, hernieuwbare energie en klimaatadaptatie (groene omgeving, duurzame mobiliteit en voeding) is cruciaal.
  - **Uitgangspunt 3: Consistent beleid**
Voor duurzame, betaalbare en toegankelijke zorg is langdurige, consistente overheidsondersteuning en klimaatinvesteringen nodig in de zorgsector.
  - **Uitgangspunt 4: Minder administratieve lasten**
Harmoniseer duurzaamheidsregelgeving en introduceer één zorgsectorspecifiek rapportageformat om tijd en middelen vrij te maken voor verduurzaming.

Subsidieregeling DuMaVa knelt: sluit deze goed aan op de zorgsector conform ministeriële toezegging

Om de (bovenwettelijke) CO₂-eq. reductie vastgoedinvesteringen te kunnen uitvoeren, wees Minister Kuipers de Duurzaam Maatschappelijk Vastgoed-subsidieregeling (verder 'DuMaVa') aan. Deze regeling wordt echter ieder jaar minder toegankelijk voor de zorgsector, door aanscherping van voorwaarden om de sector te beschermen tegen staatssteunrisico's die niet aansluiten bij de praktijk en verantwoordelijkheid van zorgondernemingen. Dit leidt tot meer administratieve lasten voor de zorgsector en minder doelmatige inzet van klimaatfondsmiddelen. Ook sluit de DuMaVa niet goed aan bij grote en complexe zorgvastgoedvoorzieningen.

Wij vragen het nieuwe kabinet om bij het opstellen van de inhoudelijke agenda en het formuleren van de uitgangspunten voor het te voeren begrotingsbeleid en de bekostiging van de investeringen om:

- blijvende steun van betrokken ministeries voor verduurzaming in de zorgsector, verlagen van de administratieve lasten en het samen oplossen van netcongestie,
- extra structurele en toegankelijke (klimaatfonds)middelen voor de verduurzaming van de zorg (ook na 2026),
- passende voorwaarden voor de zorgsector binnen de DuMaVa-subsidieregeling,
- de regie van het VWS-programma Duurzaamheid & Gezondheid voort te zetten en de in de Voorjaarsnota 2023 opgenomen middelen tot 2030 beschikbaar te stellen.

De uitdagingen op het gebied van klimaat, verduurzaming en gezondheid zijn aanzienlijk, maar de aanwezige kennis, ervaring, motivatie en oplossingen van de GDDZ veldpartijen zijn dat gelukkig ook. Met de voornoemde noodzakelijke investeringen kan de zorgsector verantwoord haar bijdragen blijven leveren aan het Klimaatakkoord, de netcongestieproblematiek, de reductie van afval, de volksgezondheid en het betaalbaarder, weerbaar en toekomstbestendig maken van de zorgsector. De veldpartijen van de GDDZ staan klaar om samen met het nieuwe kabinet daaraan te werken.

Wij wensen u veel succes en wijsheid bij deze informatiefase en zijn uiteraard meer dan bereid met u en de onderhandelende partijen in gesprek te gaan over de uitdagingen en kansen die de GDDZ veldpartijen zien voor de komende kabinetsperiode.

Met vriendelijke groet,

De regiegroepleden van de veldpartijen Green Deal Duurzame Zorg

ActiZ

De Nederlandse ggz

Groene Zorgalliantie

InEen

Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie

Nederlands Huisartsen Genootschap

Nederlandse Vereniging van Banken

Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen

UMCNL

Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland

Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen

Vereniging Milieu Platform Zorgsector

Zorgverzekeraars Nederland

Medeondertekenaars:

Landelijke Huisartsen Vereniging

Vereniging voor Energie, Milieu en Water

Contactgegevens:

Vereniging Brancheorganisaties Zorg

E-mail: [redacted]

Bezoekadres: Oudlaan 4, Utrecht

Postadres: Postbus 9696, 3506 GR Utrecht

BIJLAGE: Bijdrage en begroting duurzame zorgsector

Door het terugdringen van verspilling en daarmee ook het verbruik van grondstoffen, het hergebruik van materialen en het realiseren van de energietransitie (energiebesparing, isolatie, hernieuwbare energiebronnen) kan de zorgsector een aanzienlijke bijdrage leveren aan een gezond en weerbaar (zelfvoorzienend) Nederland en het behalen van de klimaatdoelstellingen.

Die aanzienlijke bijdrage van de zorgsector wordt met de volgende cijfers onderbouwd:

De Nederlandse zorgsector kan op de volgende punten aanzienlijke bijdragen leveren:	Aandeel zorgsector ¹ :
Aandeel in totale CO ₂ -eq voetafdruk van Nederland:	7%
Aandeel in totale grondstoffengebruik (metalen en mineralen) van Nederland:	13%
Aandeel in totale afval van Nederland:	4%

Inkoop goederen en diensten door zorgsector	Aandeel zorgsector ² :	
Jaarlijkse inkoop goederen en diensten:	€ 16,5 miljard (2016) - Geneesmiddelen, chemieproducten en verbruiksartikelen: - Medische apparatuur & therapeutische hulpmiddelen: - Voeding: - Overig (Facilitair, ICT, etc):	€ 5,4 mld € 4,1 mld € 1,9 mld € 5,1 mld
Aandeel inkoop goederen en diensten van totale nationale zorgbudget:	18%	
Jaarlijks verdwijnt 190.000kg medicijnen in ons oppervlakte water ; Jaarlijks gaat voor € 100 miljoen aan ongebruikte geneesmiddelen retour naar de apotheken en wordt vernietigd.		

Noot: De totale zorguitgaven in **2016** waren ca **€ 92,5 miljard** en in **2024 € 155 miljard**.

Het besparingspotentieel door verduurzaming is het grootst op medische hulpmiddelen en facilitair (voeding, meubilair, afval en vervoer). Deze besparing kan worden geeffectueerd als er wordt gewerkt vanuit het niet inkopen (REFUSE). Verduurzaming door hergebruik (REUSE) vraagt om diepte-investeringen, die de zorgsector niet zelf kan dragen in de huidige zorgbesteding.

¹ RIVM, 2023: *De impact van de zorgsector op het milieu* (2023)

² RIVM, 2022, Steenmeijer et al. pg 38

In het integraal uitvoeringsplan is voor de realisatie van de verduurzaming van het zorgvastgoed tot en met 2030 de volgende begroting opgenomen:

Begroting additionele investeringen voor duurzaam vastgoed voor de periode 2023 t/m 2030 (TNO 2023, [Uitvoeringsplan](#))

Enmalige verduurzamingsinvesteringen zorgvastgoed	Maximaal € 3,3 miljard
---	------------------------

De totale begroting in het uitvoeringsplan, inclusief de maximaal € 3,3 miljard uit bovenstaande tabel, ziet er als volgt uit:

De uitvoeringsplannen vragen EUR 1,6-3,4 miljard aan investeringen en leiden tot EUR 350-700 miljoen aan structurele meerkosten

¹ Eerste inschatting op basis van beschikbare informatie. Zowel eenmalige investeringen als transitiekosten t/m 2026. Kosten voor sectoren waar van branches betrokken zijn bij dit integraal uitvoeringsplan. Kosten voor verduurzamen zorgvastgoed alleen voor ziekenhuizen en langdurige zorg.
² Structurele meer-/minderkosten nog niet bekend voor De Nederlandse ggz, VGN, KNMP, en de VIG.
 Bron: Uitvoeringsplannen brancheorganisaties en stelselpartijen, TNO (2023) Heriking output sectorale routekaarten

16-12-2025

R BRIEF AANGETEKEND NL

NL Frankering betaald €11,8

31 gr.

215882

15-12-2025 16:22

D

PostNL

NL

3SRPKS614334814

2500EA 20018

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. de informateur prof. dr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

BoZ Postbus 9696
3506 GR UTRECHT

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Veldpartijen Green Deal Duurzame Zorg
T.a.v. A.E. Zwart
Postbus 9696
3506 GR Utrecht

Kenmerk: 202500843

Den Haag, 22 december 2025

Geachte mevrouw Zwart,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Stichting
Seniorenplatform
Enschede

website www.seniorenplatformenschede.nl
e-mail info@seniorenplatformenschede.nl
postadres Dr. van Damstraat 96
7523 XR Enschede
telefoon [REDACTED]

202500845

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Enschede, 5 december 2025

Betreft: Huisartsentekort in Enschede.

Geachte Kabinetsinformatuur,

In Enschede is al jarenlang een tekort aan huisartsen. Vele duizenden inwoners hebben dan geen eigen huisarts.

Een eigen huisarts is voor alle leeftijdscategorieën essentieel. Voor senioren geldt daarbij dat bij een (toenemende) zorgvraag de eigen huisarts de poort/de toegang naar verdere zorg is.

De gemeente Enschede heeft verschillende acties ondernomen om het probleem van het tekort aan huisartsen op te lossen. Het is helaas niet gelukt. Nog steeds zijn vele duizenden inwoners verstoken van eigen huisartsenhulp.

Er is weliswaar een noodoplossing gevonden door 3 gepensioneerde huisartsen, maar het probleem is er niet volledig mee opgelost. Dit initiatief verdient veel waardering, maar heeft natuurlijk ook een eind.

Op dit moment zijn er besprekingen over de vorming van een nieuw kabinet. De eigen huisarts problematiek hoort ons inziens daar thuis mede door de toenemende vergrijzing, ook op andere plaatsen in Nederland.

Recent is in de publiciteit gekomen dat via websites – zonder recept van een arts – eenvoudig allerlei geneesmiddelen besteld kunnen worden. Het gebruik van deze – soms vervuilde – middelen zonder medische begeleiding blijkt erg gevaarlijk te zijn. Indien er geen eigen huisarts is, lijkt dit risico alleen maar toe te nemen.

Wij doen een dringend beroep op u alles in het werk te stellen dat in Enschede de eigen huisartsproblematiek wordt opgelost en verzoeken u zodanig maatregelen te treffen dat ook andere gebieden in ons land hiervan gevrijwaard worden.

Zie onze brief als een serieuze poging de politiek ervan te overtuigen dat senioren uw hulp nodig hebben om een volwaardige plaats in de maatschappij te kunnen blijven innemen.

Wij wensen u veel wijsheid toe en tekenen met vriendelijke groet,

Namens de ouderenorganisaties in Enschede

Dick Boer,

Voorzitter Seniorenplatform Enschede

Jos Nijland,

Vice voorzitter Senioren Overijssel

Ruud Hoemakers,

Voorzitter ANBO/PCOB Enschede

Hermie Hermens,

Voorzitter St. 55+ Enschede

- cc. College B. & W. Enschede
Gemeenteraad Enschede
Huis-aan-Huis, Enschede
TCTubantia, Enschede
Huisartsenvereniging Enschede
Menzis

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stichting Seniorenplatform Enschede
T.a.v. D. de Boer
Dr. Van Damstraat 96
7523 XR Enschede

Kenmerk: 202500846

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer De Boer,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

202500847

Onderwerp: Investeer in een goede fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties, in vlotte en veilige doorfietsroutes en in fietsveiligheid

Geachte informateur,

Niets zo Nederlands als de fiets. Jong en oud, in dorpen en steden, naar school, naar werk en recreatief: we fietsen nu al veel en dat neemt de komende jaren verder toe. En dat is nodig want voor een goede ontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties is de fiets onmisbaar. En voor de bereikbaarheid van zowel stedelijk als landelijk gebied zijn vlotte en veilige doorfietsroutes onmisbaar. **Investeer daarom in een goede fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties en in vlotte en veilige doorfietsroutes en fietsveiligheid.**

Investeer in fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties

Het bouwen van 100.000 woningen per jaar is een topprioriteit. Naast geld voor de bouw van deze woningen hebben twee opeenvolgende regeringen in totaal € 10 miljard beschikbaar gesteld voor de aanleg van infrastructuur ter ontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties. Een substantieel deel hiervan is inmiddels toegekend aan projecten voor de aanleg van nieuwe fietsverbindingen en de verbetering van bestaande fietsverbindingen, ook naar nabijgelegen (trein)stations. Waarom? Omdat voor een goede ontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties de fiets onmisbaar is. En omdat voor de aanleg van fietsinfrastructuur geen beroep hoeft te worden gedaan op de beperkt beschikbare stikstofruimte. Een belangrijke randvoorwaarde is wel dat fietsverbindingen veilig zijn en er op trein(stations) voldoende fietsparkeercapaciteit is. We roepen de nieuwe regering op:

- **Blijf investeren in de fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties.**
- **Blijf investeren in voldoende fietsenstallingen bij stations in het algemeen en in de buurt van nieuwe woningbouwlocaties in het bijzonder.**

Investeer in vlotte en veilige doorfietsroutes

Doorfietsroutes zijn van belang voor de bereikbaarheid van zowel het stedelijk als het landelijk gebied. Ze houden woonkernen, bedrijven, winkels en scholen bereikbaar. Vooral waar OV-verbindingen ontoereikend zijn en het autoverkeer vastloopt. Ze helpen tegen files, maken nieuwe woonwijken beter bereikbaar en dragen bij aan verkeersveiligheid en een gezonde leefomgeving. En ze worden extra belangrijk bij invoering van Betaling naar Gebruik.

In het 'Nationaal Toekomstbeeld Fiets' is het beoogde netwerk van doorfietsroutes opgenomen. In 'Bereikbaarheid op peil', de nieuwe gezamenlijke mobiliteitsstrategie van Rijk en decentrale overheden, is een belangrijke rol weggelegd voor de (elektrische) fiets om voorzieningen in stedelijke regio's bereikbaar te houden. Doorfietsroutes vormen in deze strategie een essentieel onderdeel van regionale bereikbaarheidsopgaven. Ook in de 'Ontwerp Nota Ruimte 2050' is het netwerk van doorfietsroutes opgenomen.

Het netwerk van doorfietsroutes groeit: de komende vijf jaar wordt een verdubbeling verwacht van 1.100 kilometer naar ruim 2.300 kilometer. **De komende jaren investeren decentrale overheden samen maar liefst € 100 à € 150 miljoen per jaar in de uitbreiding van het net. Op dit moment**

draagt het Rijk daar echter jaarlijks slechts € 6 miljoen aan bij. Om Nederland bereikbaar te houden moeten er doorfietsroutes worden toegevoegd. Het gaat hierbij om steeds complexere en duurdere projecten, vooral omdat deze fietsroutes snelwegen, spoorwegen en waterwegen kruisen. Daarvoor is intensievere samenwerking met het Rijk cruciaal. Ook is er meer geld van het Rijk nodig:

- **Investeer structureel € 35 miljoen per jaar in doorfietsroutes, zodat het beoogde netwerk van doorfietsroutes daadwerkelijk kan worden gerealiseerd.**

(N.B. De aanleg van doorfietsroutes wordt niet belemmerd door de stikstofproblematiek.)

Ook de *Mobiliteitsalliantie* pleit voor investeringen in doorfietsroutes. *(Dit is een samenwerkingsverband van 25 belangenorganisaties en vervoerders.)*

Investeer in fietsveiligheid

De ontwikkeling van de fietsveiligheid baart ook ons grote zorgen. In 2024 vielen er 246 dodelijke fietsslachtoffers in het verkeer. En ruim 5.500 fietsers raakten ernstig gewond. De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid voorspelt een stijging van 10% dodelijke fietsslachtoffers en van 20% ernstig gewonde fietsers in 2040, als er niets gebeurt. Het is daarom hoog tijd voor extra maatregelen:

- **Maak van de uitermate effectieve Investeringsimpuls Verkeersveiligheid een structurele impuls van € 125 miljoen per jaar, zodat gemeenten en provincies risicogestuurd kunnen blijven investeren in de verbetering van de fietsveiligheid.**
- **Intensiveer de snelheidshandhaving en geef gemeenten meer bevoegdheden op het gebied van verkeershandhaving, zodat het veiliger wordt voor fietsers.**

Ook de *Verkeersveiligheidscoalitie* pleit voor investeringen in fietsveiligheid. *(Dit is een samenwerkingsverband van 40 belangenorganisaties, overheden, kennisinstellingen en private partijen.)*

Meer fietsen draagt bij aan:

- **Bereikbaarheid van steden en dorpen:** 28% van alle verplaatsingen in ons land wordt per fiets gedaan; binnen veel steden is dit aandeel meer dan 40%; in plattelandsgedebied zorgt de elektrische fiets en de combinatie fiets en ov voor bereikbaarheid van stedelijke voorzieningen.
- **(Versnelde) woningbouw:** fietsen is ruimtebesparend en verbetert de leefomgeving. Een groter fietsaandeel helpt de binnenstedelijke woningbouwopgave mogelijk maken.
- **Gezonde en gelukkige mensen:** fietsen is ontspannend en draagt bij aan de gezondheid van mensen (o.a. obesitas- en diabetespreventie, goed voor mentale gezondheid, lager ziekteverzuim).
- **Schone lucht:** fietsen draagt bij aan CO₂-reductie, schone lucht en minder geluidsoverlast.
- **Inclusieve samenleving:** de fiets is een laagdrempelig, voordelig en praktisch vervoermiddel dat mensen helpt om volwaardig deel te nemen aan de maatschappij.
- **Betaalbare mobiliteit:** fietsvoorzieningen zijn relatief goedkoop en kosteneffectief.

De **F10** is een netwerk van ambitieuze fietsgemeenten die gaan voor een tien op gebied van fietsbeleid. De volgende 22 gemeenten maken deel uit van de F10:

Alphen aan den Rijn, Amersfoort, Amsterdam, Apeldoorn, Arnhem, Den Haag, Eindhoven, Enschede, Goes, Groningen, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Houten, Leeuwarden, Leiden, Maassluis, Nijmegen, Rotterdam, Tilburg, Utrecht, Wijk bij Duurstede en Zwolle.

Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp: Investeer in een goede fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties, in vlotte en veilige doorfietsroutes en in fietsveiligheid

Geachte informateur,

Niets zo Nederlands als de fiets. Jong en oud, in dorpen en steden, naar school, naar werk en recreatief: we fietsen nu al veel en dat neemt de komende jaren verder toe. En dat is nodig want voor een goede ontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties is de fiets onmisbaar. En voor de bereikbaarheid van zowel stedelijk als landelijk gebied zijn vlotte en veilige doorfietsroutes onmisbaar. **Investeer daarom in een goede fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties en in vlotte en veilige doorfietsroutes en fietsveiligheid.**

Investeer in fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties

Het bouwen van 100.000 woningen per jaar is een topprioriteit. Naast geld voor de bouw van deze woningen hebben twee opeenvolgende regeringen in totaal € 10 miljard beschikbaar gesteld voor de aanleg van infrastructuur ter ontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties. Een substantieel deel hiervan is inmiddels toegekend aan projecten voor de aanleg van nieuwe fietsverbindingen en de verbetering van bestaande fietsverbindingen, ook naar nabijgelegen (trein)stations. Waarom? Omdat voor een goede ontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties de fiets onmisbaar is. En omdat voor de aanleg van fietsinfrastructuur geen beroep hoeft te worden gedaan op de beperkt beschikbare stikstofruimte. Een belangrijke randvoorwaarde is wel dat fietsverbindingen veilig zijn en er op trein(stations) voldoende fietsparkeercapaciteit is. We roepen de nieuwe regering op:

- **Blijf investeren in de fietsontsluiting van nieuwe woningbouwlocaties.**
- **Blijf investeren in voldoende fietsenstallingen bij stations in het algemeen en in de buurt van nieuwe woningbouwlocaties in het bijzonder.**

Investeer in vlotte en veilige doorfietsroutes

Doorfietsroutes zijn van belang voor de bereikbaarheid van zowel het stedelijk als het landelijk gebied. Ze houden woonkernen, bedrijven, winkels en scholen bereikbaar. Vooral waar OV-verbindingen ontoereikend zijn en het autoverkeer vastloopt. Ze helpen tegen files, maken nieuwe woonwijken beter bereikbaar en dragen bij aan verkeersveiligheid en een gezonde leefomgeving. En ze worden extra belangrijk bij invoering van Betaling naar Gebruik.

In het 'Nationaal Toekomstbeeld Fiets' is het beoogde netwerk van doorfietsroutes opgenomen. In 'Bereikbaarheid op peil', de nieuwe gezamenlijke mobiliteitsstrategie van Rijk en decentrale overheden, is een belangrijke rol weggelegd voor de (elektrische) fiets om voorzieningen in stedelijke regio's bereikbaar te houden. Doorfietsroutes vormen in deze strategie een essentieel onderdeel van regionale bereikbaarheidsopgaven. Ook in de 'Ontwerp Nota Ruimte 2050' is het netwerk van doorfietsroutes opgenomen.

Het netwerk van doorfietsroutes groeit: de komende vijf jaar wordt een verdubbeling verwacht van 1.100 kilometer naar ruim 2.300 kilometer. **De komende jaren investeren decentrale overheden samen maar liefst € 100 à € 150 miljoen per jaar in de uitbreiding van het net. Op dit moment**

draagt het Rijk daar echter jaarlijks slechts € 6 miljoen aan bij. Om Nederland bereikbaar te houden moeten er doorfietsroutes worden toegevoegd. Het gaat hierbij om steeds complexere en duurdere projecten, vooral omdat deze fietsroutes snelwegen, spoorwegen en waterwegen kruisen. Daarvoor is intensievere samenwerking met het Rijk cruciaal. Ook is er meer geld van het Rijk nodig:

- **Investeer structureel € 35 miljoen per jaar in doorfietsroutes, zodat het beoogde netwerk van doorfietsroutes daadwerkelijk kan worden gerealiseerd.**

(N.B. De aanleg van doorfietsroutes wordt niet belemmerd door de stikstofproblematiek.)

Ook de *Mobiliteitsalliantie* pleit voor investeringen in doorfietsroutes. (Dit is een samenwerkingsverband van 25 belangenorganisaties en vervoerders.)

Investeer in fietsveiligheid

De ontwikkeling van de fietsveiligheid baart ook ons grote zorgen. In 2024 vielen er 246 dodelijke fietsslachtoffers in het verkeer. En ruim 5.500 fietsers raakten ernstig gewond. De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid voorspelt een stijging van 10% dodelijke fietsslachtoffers en van 20% ernstig gewonde fietsers in 2040, als er niets gebeurt. Het is daarom hoog tijd voor extra maatregelen:

- **Maak van de uitermate effectieve Investeringsimpuls Verkeersveiligheid een structurele impuls van € 125 miljoen per jaar, zodat gemeenten en provincies risicogestuurd kunnen blijven investeren in de verbetering van de fietsveiligheid.**
- **Intensiveer de snelheidshandhaving en geef gemeenten meer bevoegdheden op het gebied van verkeershandhaving, zodat het veiliger wordt voor fietsers.**

Ook de *Verkeersveiligheidscoalitie* pleit voor investeringen in fietsveiligheid. (Dit is een samenwerkingsverband van 40 belangenorganisaties, overheden, kennisinstellingen en private partijen.)

Meer fietsen draagt bij aan:

- **Bereikbaarheid van steden en dorpen:** 28% van alle verplaatsingen in ons land wordt per fiets gedaan; binnen veel steden is dit aandeel meer dan 40%; in plattelandsgedebied zorgt de elektrische fiets en de combinatie fiets en ov voor bereikbaarheid van stedelijke voorzieningen.
- **(Versnelde) woningbouw:** fietsen is ruimtebesparend en verbetert de leefomgeving. Een groter fietsaandeel helpt de binnenstedelijke woningbouwopgave mogelijk maken.
- **Gezonde en gelukkige mensen:** fietsen is ontspannend en draagt bij aan de gezondheid van mensen (o.a. obesitas- en diabetespreventie, goed voor mentale gezondheid, lager ziekteverzuim).
- **Schone lucht:** fietsen draagt bij aan CO₂-reductie, schone lucht en minder geluidsoverlast.
- **Inclusieve samenleving:** de fiets is een laagdrempelig, voordelig en praktisch vervoermiddel dat mensen helpt om volwaardig deel te nemen aan de maatschappij.
- **Betaalbare mobiliteit:** fietsvoorzieningen zijn relatief goedkoop en kosteneffectief.

Tour de Force: is een krachtige samenwerking van overheden, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, marktpartijen en platforms die zich inzetten voor een mobiele, duurzame en gezonde samenleving, door meer mensen vaker te laten fietsen. Naast overheden maken de volgende organisaties deel van uit van Tour de Force:

- Maatschappelijke organisaties:
ANWB, BOVAG, Fietsersbond, Fietsplatform, Natuur & Milieu, NOC*NSF, RAI Vereniging, Veilig Verkeer Nederland (VVN).
- Kennisinstituten, marktpartijen en platforms:
CROW-Fietsberaad, Dutch Cycling Embassy (DCE), Fietsparkeervoorzieningen (FIPAVO), NS Stations, Nederlandse Toer Fiets Unie (NTFU), Platform 31, Stichting Aanpak Fiets- en E-bikediefstal (SAFE), Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV).

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. Rianne Letschert, informateur
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

datum
12-12-2025

Geachte mevrouw Letschert,

De komende weken geeft u richting aan een nieuw coalitieakkoord, in een periode waarin Nederland voor grote maatschappelijke opgaven staat. Eén daarvan is de verslechterende weerbaarheid van onze samenleving. Digitale afhankelijkheid, schadelijk middelengebruik en mentale ongezondheid ondermijnen de weerbaarheid van mensen en daarmee de basis van een gezonde samenleving.

Het Trimbos-instituut staat voor een maatschappij waarin iedereen mentaal gezond is en er geen schade meer is door middelengebruik. Dat doen we door onafhankelijk en betrouwbaar kennis te ontwikkelen, te bundelen en helpen toepassen, voor publiek en professionals. Onze kennis is stevig onderbouwd met wetenschappelijk onderzoek. We werken met betrouwbare cijfers en bewezen effectieve methoden voor preventie en interventie. Daarmee verbinden we wetenschap, beleid en praktijk.

Bij het Trimbos-instituut staat centraal wat goed en belangrijk is voor de samenleving. We werken over het hele spectrum van ondersteuning en zorg: van het voorkomen van problemen tot en met behandeling en herstel. En op de hele levensloop: van zwangerschap en geboorte tot aan het levenseinde. Daarbij hebben we speciale aandacht voor mensen die meer risico lopen of extra steun nodig hebben. Ons doel is dat iedereen – van burger tot beleidsmaker en professional – kan beschikken over duidelijke kennis en praktische hulpmiddelen om mentale gezondheid te versterken en schade door middelengebruik te voorkomen.

Een gezond Nederland vraagt om politieke visie, daadkracht, doorzettingsvermogen én onderbouwde keuzes. Om de mentale weerbaarheid van Nederland te versterken en in het coalitieakkoord zichtbaar in te zetten op een mentaal gezonde en weerbare samenleving, vragen wij u aandacht voor de volgende thema's.

Een mentaal weerbare samenleving vraagt om een brede investering

De mentale gezondheid van Nederlanders, en vooral van jongeren en kwetsbare groepen, staat onder druk. Vier op de 10 Nederlanders hebben last van angst of depressiegevoelens. De gevolgen hiervan zijn groot, zowel voor het individu als voor de maatschappij; hoge kosten voor zorg, verzuim en arbeidsongeschiktheid. Ook neemt de toegang tot zorg af waardoor klachten verergeren. Dit vraagt om een brede en structurele investering in mentale gezondheid. Het is

hierbij belangrijk te investeren in langlopende programma's, ingebed in onderwijs, zorg en de leefomgeving. Door zorg- en preventie te verankeren in al het beleid en structureel middelen hiervoor beschikbaar te stellen, versterken we de weerbaarheid van de samenleving.

Even offline om meer aanwezig te zijn

Digitale media en technologie brengen kansen én risico's mee voor mentale gezondheid. Jongeren hebben recht op begeleiding; ouders en professionals op kennis en praktische tools. Wij vragen u in te zetten op het verzamelen, delen en toepassen van kennis over digitalisering en welzijn, zodat beleid en praktijk beter worden ondersteund en jongeren meer ruimte krijgen om echt aanwezig te zijn.

Gezonde kinderen beginnen bij gezonde ouders

Een gezonde start is niet voor ieder kind vanzelfsprekend. Roken, alcohol- en drugsgebruik en vapes rond de zwangerschap en geboorte vormen risico's voor de ontwikkeling van het (ongeboren) kind. De eerste levensjaren van een kind zijn in grote mate bepalend voor de latere gezondheid van mensen. Om kinderen de meest gelijke kans te bieden is het belangrijk om (aanstaande) ouders te ondersteunen bij het verminderen van schadelijk middelengebruik. Een blijvende inzet op programma's zoals Gezonde Start is daarbij noodzakelijk om ouders effectief te begeleiden, zodat kinderen een eerlijkere kans krijgen op een gezond leven.

Vapes die lokken, schade die blijft

Veel jongeren verruilen een sigaret voor een vape. Kleurrijke verpakkingen, zoete smaken en slimme marketing maken vapes aantrekkelijk, terwijl de gezondheidsrisico's groot zijn. Daarom is het belangrijk om de ambitie van een Rookvrije Generatie vast te houden en te versterken, met extra aandacht voor het terugdringen van de aantrekkelijkheid en beschikbaarheid van vapes. Dit vraagt om stevige nationale en Europese maatregelen en om structurele financiering voor tabaksbestrijding, waaronder campagnes en lokale activiteiten. Ook is het nodig om de geplande bezuinigingen op preventie voor 2026 terug te draaien en middelen structureel te verankeren, zodat jongeren blijvend worden beschermd.

Het Trimbos-instituut roept u dringend op om structureel in te zetten op het versterken van de mentale weerbaarheid van Nederland en dit zichtbaar in het nieuwe coalitieakkoord mee te nemen.

Met vriendelijke groet,

Peter van Dijken

Directeur Trimbos-instituut

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. Rianne Letschert, informateur
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

RS2CC - #X83CXDX#00#0000#

Trimbos Instituut

Da Costakade 45

3521 VS Utrecht

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Trimbos Instituut
T.a.v. P. van Dijken
Da Costakade 45
3521 VS Utrecht

Kenmerk: 202500849

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer Van Dijken,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. mevrouw prof. dr. Rianne Letschert, informateur
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum 12 december 2025
Kenmerk 20251212 kabinetsformatie
Telefoonnr. (00) 200 17055
E-mail [redacted]
Behandeld door [redacted]

Onderwerp Brief Zilveren Kruis voor kabinetsformatie

Geachte mevrouw Letschert,

De zorg in Nederland staat voor grote uitdagingen op het gebied van toegankelijkheid, gezondheidsverschillen tussen mensen, vergrijzing en betaalbaarheid. Zilveren Kruis wil aantoonbaar impact maken voor verzekerden door zorg dichterbij te brengen en toegankelijk te houden voor iedereen. De kabinetsformatie biedt de kans om nieuwe stappen in deze richting te zetten. Daarvoor doen wij in deze brief – in aanvulling op de afspraken en acties in de zorgakkoorden – concrete voorstellen die bijdragen aan de aanpak van de grote uitdagingen in de zorg.

Kies voor passende zorg in het basispakket

De kracht van ons zorgstelsel ligt in het open karakter van de Zorgverzekeringswet (Zvw), waarin ruimte is voor nieuwe, bewezen effectieve zorgvormen. Een slot op het basispakket belemmert innovatie en doelmatigheid. Zet in op 'passende zorg' en creëer ruimte waardoor passende zorg met bewezen meerwaarde kan instromen in het pakket, zorg zonder bewezen effectiviteit kan uitstromen en zorg die nog niet bewezen effectief is, wordt onderzocht.

Zilveren Kruis pleit ervoor dat het Zorginstituut en de NZa de randvoorwaarden creëren waardoor zorgaanbieders en zorgverzekeraars actief en op transparante wijze kunnen toetsen of zorg voldoet aan de stand van de wetenschap en praktijk (SW&P). Daarvoor zijn uitvoerbare richtlijnen met toetsbare declaraties nodig. Alleen zo kunnen zorgaanbieders en zorgverzekeraars – ieder vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid – passende zorg realiseren en vergoeden, onnodige behandelingen uitsluiten en innovatieve, kosteneffectieve zorg – zoals hulpmiddelen die zelfredzaamheid vergroten – sneller opnemen in het pakket. Zilveren Kruis is bereid om samen met het Zorginstituut en andere partijen te verkennen hoe dit proces en de bijbehorende rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid, zorgaanbieders en zorgverzekeraars beter geborgd kunnen worden.

Ondersteun de beweging naar zelfredzaamheid van ouderen

De landelijke beweging om ouderen weer eigen regie te geven en kwaliteit van bestaan voorop te zetten, maakt dat de zorg voor ouderen maatwerk is. Een benchmark voor verpleeghuizen, zoals opgenomen in Keuzes in Kaart van het CPB, staat haaks op deze beweging. Eigen regie is voor iedereen anders. Als eigen regie aansluit bij de oudere creëert het eigenaarschap en verhoogt het de zelfredzaamheid, wat kostenbesparend werkt. Hetzelfde geldt voor kwaliteit van bestaan, waardoor de sector al enige tijd aan het verschuiven is van aanbodgericht naar vraaggestuurd werken. Ouderen voelen zich eindelijk weer gezien, erkend en gelukkiger met ook een kostenbesparing tot gevolg. Het wordt onmogelijk om deze beweging verder door te zetten als we

Postbus 444

2300 AK Leiden

www.zilverenkruis.nl

hier een benchmark op zetten. Zilveren Kruis denkt graag mee over realistische, verantwoorde alternatieven.

Gezondheid begint in de wijk. Samen verantwoordelijk, samen investeren

Gezondheid is meer dan zorg alleen. Voorkom onnodige medicalisering van hulpvragen door het versterken van de samenwerking tussen zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten. Creëer een regelvrije financiële ruimte (van 2%) in de Zvw en Wlz om een goede verbinding te maken tussen de inzet van gemeenten, zorgverzekeraars en zorgkantoren. Leg daarnaast een gedeelde zorgplicht vast tussen gemeenten en zorgverzekeraars om een integrale aanpak van preventie, ouderenzorg en mentale gezondheid te versterken.

Van zorg naar gewoon leven, versterk zorgzame gemeenschappen

Met de coalitie en beweging 'Van zorg naar gewoon leven' werkt Zilveren Kruis samen met partners aan een samenleving waarin zorgen voor en met elkaar de norm is. Mensen die met en voor elkaar zorgen voelen zich minder eenzaam, gelukkiger en nuttiger. Het scheelt bovendien inzet van zorgprofessionals en is daarmee belangrijk voor zowel de toegankelijkheid als de betaalbaarheid van zorg. Zet in op zorgzame gemeenschappen zoals voorzorgcirkels, Lang leven thuisflats/ thuisplusflats en inwonersinitiatieven zoals Austerlitz en Vledder. Ondersteun zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten met wetgeving en lange termijn-financiering om deze belangrijke ontwikkeling samen structureel van de grond te krijgen. Versnel de bouw van levensloopbestendige woningen. Pas wetgeving aan zodat laagcomplexere verpleging standaard thuis geleverd wordt.

Maak een visie op wie welke geestelijke gezondheidszorg waar en wanneer nodig heeft

De wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg (ggz) zijn lang. Meer capaciteit is niet altijd de oplossing. Wat nodig is, is een visie op wie welke zorg waar en wanneer nodig heeft. Niet elke mentale hulpvraag hoort thuis in de ggz. Iedereen moet toegang hebben tot passende hulp op het juiste moment en op de juiste plek. De zorgakkoorden zetten daarom in op het versterken van het sociale domein, zodat psychische klachten tijdig gesignaleerd en aangepakt kunnen worden. Het sociaal domein speelt niet alleen een rol in preventie, maar biedt ook passende ondersteuning bij lichte tot matige psychische problematiek. Zo krijgen mensen hulp op het juiste moment en op de juiste plek en blijft de ggz toegankelijk voor mensen met complexe, zwaardere zorgvragen. Zorg dat middelen uit het Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord (AZWA) daadwerkelijk terechtkomen bij mentale gezondheid in de wijk.

Leg het recht op digitale zorg wettelijk vast en regel structurele bekostiging

De digitalisering in de zorg blijft achter bij de mogelijkheden en verwachtingen. Leg het recht op digitale zorg wettelijk vast en regel structurele bekostiging, om te beginnen met digitale consulten en triage als vast onderdeel van het zorgproces.

Creëer een gelijk speelveld voor zorgaanbieders

Iedere zorgaanbieder moet een reële bijdrage leveren aan de beschikbaarheid van noodzakelijke zorgvoorzieningen zoals acute zorg, avond-, nacht- en weekenddiensten (ANW) of crisisdiensten en zorg voor mensen met een intensieve zorgvraag. In de praktijk blijkt dat ongecontracteerde zorgaanbieders hier vaak onvoldoende aan bijdragen. Het moet mogelijk worden om hier in de tarieven rekening mee te houden. Zo beperken we de prikkel bij zorgaanbieders om aan cherrypicking te doen. In het Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord zijn nieuwe afspraken gemaakt

over ongecontracteerde zorg om een gelijk speelveld van zorgaanbieders te creëren. Wij vragen de politiek deze afspraken te ondersteunen met concrete maatregelen in wet- en regelgeving. Waar nodig moet de vergoeding voor ongecontracteerde zorg worden aangepast.

Verbeter de samenwerking voor mensen die tussen wal en schip vallen

Kwetsbare groepen zoals dak- en thuislozen, ex-gedetineerden en onverzekerden hebben vaak te maken met complexe problemen die niet alleen medische zorg, maar ook praktische ondersteuning en passende huisvesting vereisen. Om deze mensen echt perspectief te bieden, is een integrale aanpak van de vaak meervoudige problematiek nodig. Tegelijkertijd zijn er veel verschillende zorgverleners en instanties betrokken bij de zorg en ondersteuning voor deze groepen. We pleiten ervoor te onderzoeken hoe de samenwerking tussen zorg- en hulpverlenende professionals en instanties uit de verschillende domeinen voor deze groepen kan worden verbeterd (en daartoe de noodzakelijke maatregelen te nemen).

Samenredzaamheid als sleutel in de gehandicaptenzorg

Werk aan een breed gedragen visie en structurele aanpak voor de gehandicaptenzorg, bijvoorbeeld via een zorgakkoord gehandicaptenzorg. Investeer in samenredzaamheid, passende woonvormen en betere aansluiting tussen zorgdomeinen.

Tot slot

De zorgakkoorden – het Integraal Zorgakkoord, het Gezond en Actief Leven Akkoord, het Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord en het Hoofdlijnenakkoord Ouderenzorg – bieden een solide basis om de zorg toegankelijk te houden voor iedereen. De akkoorden steunen op breed draagvlak bij zorgverzekeraars, zorgaanbieders, patiënten en gemeenten. We vragen het nieuwe kabinet om de noodzakelijke randvoorwaarden voor de uitvoering van de zorgakkoorden wettelijk te verankeren en heldere keuzes te maken om – in tijden van financiële en personele krapte – de noodzakelijke zorg voor iedereen toegankelijk en betaalbaar te houden. Ons huidige zorgstelsel biedt ruimte voor die noodzakelijke veranderingen en scherpe keuzes voor toegankelijke, betaalbare zorg.

Zilveren Kruis staat klaar als partner in zorg en gezondheid om met u mee te denken over de concretisering en uitvoering van onze voorstellen in deze brief. Alleen samen houden we de zorg toegankelijk en brengen we de zorg echt dichterbij, voor iedereen.

Ik wens u veel succes en wijsheid bij de vorming van een nieuw regeerakkoord.

Hartelijke groet,
Zilveren Kruis

Georgette Fijneman
Directievoorzitter

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Zilveren Kruis
T.a.v. G. Fijneman
Postbus 444
2300 AK Leiden

Kenmerk: 202500851

Den Haag, 22 december 2025

Geachte mevrouw Fijneman,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

BRANCHEORGANISATIE
KINDEROPVANG

202500852

Aan

Mvr. R.Letschert
p/a Tweede Kamer der Staten-
Generaal t.a.v. bureau
Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum

12 december 2025

Betreft

Kinderopvang: eenvoudig en
vertrouwen in plaats van complexiteit
en risico's

E-mailadres

dedan@kinderopvang.nl

Kinderopvang.nl

Postbus 1009
3860 BA Nijkerk

Geachte mevrouw Letschert,

Namens Brancheorganisatie Kinderopvang (BK) feliciteer ik u van harte met uw benoeming als informateur in deze volgende fase van de kabinetsformatie. Uw aanstelling markeert een belangrijk moment in het proces, waarin nieuwe stappen kunnen worden gezet richting een breed gedragen akkoord. Wij wensen u veel succes bij deze opdracht en spreken onze waardering uit voor de verantwoordelijkheid die u hiermee op zich neemt.

In deze nieuwe fase worden keuzes gemaakt die de komende jaren richtinggevend zullen zijn voor diverse maatschappelijke domeinen. Eén daarvan is de kinderopvang.

Kinderopvang is meer dan een praktische voorziening voor werkende ouders. Het is een essentiële basis voor de ontwikkeling van kinderen, gelijke kansen en een sterke samenleving. Besluiten op dit terrein hebben directe gevolgen voor kinderen, ouders én de arbeidsmarkt.

Een akkoord met nieuw kabinet over een toekomstbestendige en doelmatige kinderopvang

Kinderopvang verdient beleid dat rust op kennis, dialoog en uitvoerbaarheid. Als we teruggaan naar de tekentafel, kunnen we samen met alle betrokkenen in de sector komen tot een stelsel dat werkt voor iedereen: kinderen, ouders, kinderopvangorganisaties en de samenleving als geheel. BK is bereid en in staat om in de volgende fase nadrukkelijk aan het stuur te zitten: als vaste gesprekspartner bij de uitwerking van het stelsel, bij het toetsen van uitvoerbaarheid en bij het bewaken van kwaliteit, toegankelijkheid en keuzevrijheid. Wij nodigen u uit om samen met ons te komen tot een gedragen akkoord over een eenvoudig, uitvoerbaar en toekomstbestendig kinderopvangstelsel.

De duizenden ondernemende stichtingen en maatschappelijk betrokken ondernemers in onze sector willen de kinderopvang toegankelijk te maken voor ieder kind van nul tot twaalf jaar. Of de ouders nu werken of niet. Want goede kinderopvang is vooral van grote waarde voor kinderen in kwetsbare posities.

Brancheorganisatie Kinderopvang (BK) is de grootste branchevereniging in de sector kinderopvang en maakt zich hard voor een eenvoudig en uitvoerbaar stelsel dat zekerheid geeft aan ouders, arbeidsparticipatie bevordert, keuzevrijheid behoudt, problemen rond terugvorderingen oplost en publieke middelen doelmatig inzet.

De ambitie is goed, het middel niet

BK onderschrijft de belangrijkste doelstelling van de door het demissionaire kabinet voorgenomen stelselwijziging: geen ouder mag ooit nog in de financiële problemen komen door terugvorderingen. Dat is een gedeelde en terechte ambitie.

BRANCHEORGANISATIE
KINDEROPVANG

Tegelijkertijd constateren wij dat huidige plannen het stelsel zo ingrijpend wijzigen dat andere kernambities uit het zicht raken. Het voorstel vergroot risico's voor uitvoerbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit. Het verschuift verantwoordelijkheden en financiële risico's van overheid naar aanbieders, introduceert extra bureaucratie en zet de noodzakelijke groei van de sector onder druk – terwijl het maatschappelijke rendement beperkt blijft. Zie ook het advies van het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR) over het wetsvoorstel.

Daarmee dreigt een goed functionerend open stelsel vervangen te worden door een complex en kwetsbaar systeem, juist op een moment dat uitbreiding van capaciteit en personeel cruciaal is.

Uitgangspunten voor kinderopvang met maatschappelijke waarde

Voor een kinderopvang die écht van maatschappelijke betekenis is, zijn de volgende uitgangspunten onmisbaar. De maatschappelijke kosten moeten opwegen tegen het maatschappelijk rendement. Kinderopvang levert immers waarde op die verder reikt dan werkgelegenheid: betere startposities in onderwijs, meer kansengelijkheid, sociale cohesie, en het versterken van gemeenschappen. Publieke middelen moeten doelmatig worden ingezet, niet alleen op korte termijn, maar met oog voor deze langetermijneffecten. Voor zo'n stelsel zijn de volgende uitgangspunten onmisbaar.

1. Pedagogische kwaliteit

Kinderopvang is méér dan opvang: het is de eerste schakel in het ontwikkeltraject van een kind. Een sterk pedagogisch klimaat vraagt om gekwalificeerde medewerkers, voortdurende bijscholing, ontwikkelingsgericht spel, veilige ruimtes en ruimte voor innovatie. Om dit te kunnen bieden moeten aanbieders de vrijheid hebben om verder te gaan dan het wettelijke minimum: extra taalstimulering, cultuur- en natuuractiviteiten, nieuwe methodes voor inclusie. Een financieringsmodel dat alleen het 'doelmatig basisoniveau' vergoedt, levert onvoldoende prikkels en middelen om die extra kwaliteit te waarborgen. Daarbij zet een systeemwijziging die ouders inkomensafhankelijk financiert vooral aan tot een enorme extra vraag naar kinderopvang. Die extra vraag zal de pedagogische kwaliteit alleen maar verder onder druk zetten als het wetgevingskader investeringen ontmoedigt door de mogelijkheden van ondernemerschap te beperken.

2. Kansengelijkheid

Alle kinderen verdienen een goede start van hun leven. In de eerste levensjaren worden cruciale hersenfuncties ontwikkeld, zoals taal, sociale vaardigheden en executieve functies. Kwalitatief goede kinderopvang kan achterstanden voorkomen. Voor kinderen uit kwetsbare gezinnen – met lage inkomens of niet-werkende ouders – is dit effect het grootst. Een goed kinderopvangstelsel zou, zolang personeel en ruimte schaars zijn, er dus ook op gericht moeten zijn om de kinderen die dat het hardste nodig hebben te bereiken, in plaats van kinderen van werkende ouders uit een ontwikkelrijke omgeving te stimuleren meer van de opvang gebruik te maken, zonder dat deze ouders meer uren gaan werken.

3. Keuzevrijheid

Omdat kinderen, gezinnen en wijken van elkaar verschillen, is het belangrijk dat er in de kinderopvang iets te kiezen valt. Van de kleine ondernemer om de hoek, de familiebedrijven in de wijk, de huiselijke sfeer en de flexibele openingstijden van de gastouder of de grote profit- en non-profit organisaties met vele vestigingen in heel Nederland. Die diversiteit maakt de sector sterk, levendig en toekomstbestendig. Het beleid moet diversiteit binnen het open stelsel stimuleren in plaats van kleinere of unieke vormen van opvang tegenwerken, zoals in het voorliggende wetsvoorstel gebeurt.

4. Financiële gezondheid en zekerheid van kinderopvangorganisaties

Alleen een gezonde sector kan investeren in kwaliteit, capaciteit en mensen. Dat vraagt om een wettelijk kader dat investeringen blijft aantrekken door aan de ene kant de vrijheid en mogelijkheden van de ondernemerschap te koesteren en aan de andere kant te voorkomen dat onredelijke tarieven worden gehanteerd. Onduidelijkheid over tarieven of terugvorderingen, zoals in dit wetvoorstel, belemmert investeringen en leidt tot – nu al voelbare – stagnatie van groei.

5. Combineren van arbeid en zorg

Betaalbare en beschikbare opvang maakt het voor ouders mogelijk om volwaardig deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Vooral voor vrouwen en alleenstaande ouders is kinderopvang vaak de cruciale randvoorwaarde voor werk. Een stelsel dat hierop onvoldoende anticipeert, belemmert niet alleen individuele gezinnen, maar ook economische ontwikkeling en arbeidsmarktparticipatie en uiteindelijk de ontwikkeling van een samenleving als geheel.

Goed bestuur vraagt om zorgvuldigheid en uitvoerbaarheid

BK roept het de formerende partijen op om samen terug te gaan naar de tekentafel voor een kinderopvangstelsel dat echt werkt voor ouders, kinderen en kinderopvangorganisaties.

Het huidige (dure) wetsvoorstel leunt nog op de keuze van het coalitieakkoord van 2021, als reflex op het toeslagenschandaal. Inmiddels zijn we vier jaar verder en zijn er veel meer inzichten opgedaan op wat wel en niet werkt en zouden we elkaar (sector en politiek) meer ruimte moeten gunnen om alternatieven te onderzoeken die zowel de behoeften van politieke partijen als van de sector beter bedienen.

Terug naar de tekentafel is niet alleen nodig uit inhoudelijke overwegingen, maar ook vanuit het principe van goed bestuur. Een stelsel dat miljarden euro's aan publieke middelen herverdeelt en bepalend is voor de ontwikkeling van honderdduizenden kinderen, verdient meer dan politieke haast. Zorgvuldigheid, transparantie en uitvoerbaarheid zijn basisvoorwaarden voor beleid dat werkt. Juist die zorgvuldigheid ontbreekt nu. Kinderopvang wordt als Dienst van Algemeen Economisch Belang aangewezen terwijl geen sprake is van staatssteun, en veel cruciale onderdelen – zoals (sector)toezicht op redelijke tarieven, ICT en toezicht – zijn nog niet uitgewerkt of zelfs niet doorgerekend. Dat is niet alleen onrechtmatig, maar ondermijnt ook het doel van betaalbare en toegankelijke opvang, maar ook het vertrouwen in de overheid zelf.

Wij zijn graag bereid met een nieuw kabinet tot concrete afspraken te komen en een akkoord te sluiten voor een kinderopvang stelsel toekomstbestendig is.

Met vriendelijke groet,

Dedan Schmidt

Voorzitter a.i. Brancheorganisatie Kinderopvang (BK)

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Brancheorganisatie Kinderopvang
T.a.v. D. Schmidt
Postbus 1009
3860 BA Nijkerk

Kenmerk: 202500853

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer Schmidt,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500 854

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

ons kenmerk 2025-032501
behandeld door Frans de Graaf
uw kenmerk -
bijlagen

Steenwijk, 10 december 2025

Onderwerp Lokale investering met regionale impact

Geachte Bureau Woordvoering Kabinetsformatie,

In kleinere kernen staan bereikbaarheid, leefbaarheid en economische vitaliteit onder druk met een impact op de bredere regio. Ossenzijl, gelegen in de Kop van Overijssel, is een sprekend voorbeeld van een klein dorp dat deze grote uitdagingen kent. Jaarlijks passeren 1 miljoen forenzen en toeristen door de smalle Hoofdstraat en varen er 20.000 boten door de Ossenzijlersloot, wat leidt tot lange files, onwenselijke verkeerssituaties en een verslechterende luchtkwaliteit in de dorpskern. Tijdens het vaarseizoen staat de brug tot wel 40 minuten per uur open, waardoor het weg- en waterverkeer volledig vaststaat in het hele dorp. De leefbaarheid van het dorp komt onder druk te staan, terwijl ook de economische kracht van de regio wordt geraakt. Een investering in de regionale infrastructuur, namelijk de aanleg van een randweg, biedt een duurzame oplossing voor deze uitdagingen.

Vanwege een breed maatschappelijk belang dat verder gaat dan alleen een investering in de infrastructuur, zijn gemeenten en provincies nauw betrokken bij het oplossen van dergelijke vraagstukken. Tegelijkertijd blijkt het vrijmaken van voldoende budgetten ingewikkeld, omdat de relatie tussen de geïnvesteerde euro en het opgeleverde resultaat niet altijd één op één te relateren is aan de overheid die de investering doet. Daarom ligt hier een duidelijke taak voor de Rijksoverheid. Rijksmiddelen helpen regio's deze investeringen rond te maken om zo invulling te geven aan de leefbaarheidsopgaven, vergelijkbaar met de subsidie Woningbouwprogramma Ontsluiting en Kwaliteit Toekomstbestendige gebieden (WOKT) of de reservering van 280 mln. binnen het MIRT voor kleine infrastructurele investeringen van het kabinet. Hiermee helpt de Rijksoverheid de leefbaarheid in landelijk gebied te vergroten, draagt het bij aan de economisch vitaliteit en faciliteert het de brede welvaart in landelijke gebieden.

Uitgelicht: Ossenzijl – essentieel knooppunt met potentie

Ossenzijl fungeert als belangrijk knooppunt voor zowel weg- als waterverkeer en ligt in een gebied waar het belang van recreatie en toerisme de komende jaren alleen maar toeneemt. Door de komst van

het nieuwe en gewenste European Wetland Center stijgt het bezoekersaantal van het naastgelegen Nationaal Park Weerribben-Wieden de komende jaren met 70 procent. Deze groei mag geen last zijn, maar moet een lust worden voor Ossenzijl en de regio. Zonder randweg blijft het weg- en waterverkeer overbelast, met alle gevolgen van dien voor de bereikbaarheid, de leefbaarheid en de economische mogelijkheden van het gebied.

De gemeente Steenwijkerland heeft 5 miljoen euro vrijgemaakt voor een randweg: de enige oplossing om de regio leefbaar te houden en economisch te versterken. Zo kan Ossenzijl een autoluw dorpshart krijgen waar voetgangers, fietsers en recreanten met plezier verblijven. Voor het wegverkeer betekent de randweg een oplossing voor de fileproblematiek voor regionale ondernemers, forenzen en toeristen en een betere aansluiting op de A6. Op het water wordt de toegang voor waterrecreatie in Friesland en Overijssel sterk verbeterd. Dit maakt Ossenzijl op de weg en het water een vliegwiel voor de economische voordelen die het toerisme heeft voor de regio. De investering in een randweg is de sleutel naar een extra impuls in de leefbaarheid in de kern Ossenzijl én daarmee de beleefbaarheid van de regio.

Om deze hefboom voor het verbeteren van de leefomgeving, duurzame recreatie en economische vitaliteit te realiseren, is samenwerking nodig. De afgelopen periode is een brede coalitie gevormd onder leiding van de gemeente Steenwijkerland, gericht op samenwerking met bewoners, regionale organisaties en de provincie. Gezien de overstijgende impact, verdeeld over meerdere provincies, ligt in deze samenwerking ook een rol voor het Rijk weggelegd.

Versterk de regio met infrastructurele investeringen

Ossenzijl illustreert helder waarom landelijke investeringen cruciaal zijn om bereikbaarheid, recreatie en economische ontwikkeling in balans te houden – ook buiten de Randstad. Daarom roepen we de formerende partijen op:

- **Hanteer de uitgangspunten van het rapport 'Elke regio telt':** neem verantwoordelijkheid voor alle regio's door investeringen eerlijker te verdelen en structureel in regionale infrastructuur te voorzien.
- **Pak urgente knelpunten aan:** investeer structureel in regionale infrastructuur om bereikbaarheid, leefbaarheid en economische kansen te behouden en vergroten, juist waar voorzieningen onder druk staan door verkeersdrukte, sluipverkeer en achterblijvende ontsluiting.
- **Maak ruimte voor kleinschalige projecten:** erken dat lokale infrastructuur – zoals randwegen – essentieel is voor brede welvaart en geef ze structureel een plek in beleid en fondsen.

Om bovenstaande acties te concretiseren sporen we een nieuwe coalitie aan om naast het MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport) een **fonds voor kleinschalige infrastructurele projecten met een bredere regionale impact** in te richten. Het MIRT richt zich met name op grotere infrastructurele projecten, terwijl kleinschalige, lokale projecten met brede regionale impact vaak tussen wal en schip vallen. Een aanvullend fonds zorgt ervoor dat ook deze essentiële regionale projecten de benodigde financiële ruimte krijgen. Door samen te werken met

medeoverheden vergroten we zo de leefbaarheid in een dorp als Ossenzijl en daarmee de beleefbaarheid van de regio.

Contact

Heeft u nog vragen of wilt u meer informatie? Bel ons dan via telefoonnummer 14 0521 en vraag naar [REDACTED] We zijn bereikbaar van maandag tot en met donderdag van 8.30 - 16.30 uur en op vrijdag van 8.30 - 12.30 uur. U kunt ook een e-mail sturen naar info@steenwijkerland.nl. Noem in de e-mail ons kenmerk 2025-032501.

Met vriendelijke groet,
Burgemeester en wethouders van Steenwijkerland

de waarnemend gemeentesecretaris,

[REDACTED]

D. Elkenaar

[REDACTED]

de burgemeester

[REDACTED]

H.K. de Groot

[REDACTED]

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Steenwijkerland
T.a.v. burgemeester De Groot
Postbus 162
8330 AD Steenwijk

Kenmerk: 202500855

Den Haag, 22 december 2025

Geachte burgemeester,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500 856

Stichting MKB Financiering
Alhambralaan 10
1064 NW Amsterdam
www.stichtingmkbfinanciering.nl

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. woordvoering kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Betreft: Aanbieding brief Stichting MKB Financiering

Geachte Griffie,

Namens Stichting MKB Financiering bied ik u hierbij onze brief aan gericht aan de informateur mevrouw Rianne Letschert. In deze brief vragen wij aandacht voor het belang van non-bancaire MKB-financiering in het nieuwe regeerakkoord.

Wij verzoeken u vriendelijk deze brief door te geleiden naar de informateur, zodat onze punten kunnen worden betrokken bij de verdere formatiebesprekingen.

Met vriendelijke groet,

Johan Weggeman
Stichting MKB Financiering

Aan de informateur,

Betreft: Het belang van non-bancaire mkb-financiering in het nieuwe regeerakkoord

Geachte mevrouw Letschert,

Met grote belangstelling en waardering volgen wij het formatieproces dat onder uw leiding gestalte krijgt. Namens Stichting MKB Financiering (SMF) willen wij u wijzen op een urgent en structureel aandachtspunt voor het nieuwe kabinet: de toegang tot passende financiering voor het midden- en kleinbedrijf, wanneer zij buiten het traditionele bancaire kanaal zoeken. Non-bancaire financiers, zoals factoringmaatschappijen, crowdfundingplatforms, lease oplossingen en mkb-fondsen, bieden een waardevolle aanvulling op het financieringslandschap. Zij zijn vaak sneller, flexibeler en beter afgestemd op specifieke doelgroepen zoals starters, innovatieve bedrijven en ondernemers in het midden- en kleinbedrijf (mkb).

Het mkb vormt de economische ruggengraat van Nederland. Toch blijkt uit onderzoek dat duizenden ondernemers jaarlijks vastlopen bij het verkrijgen van (groei)financiering, zeker met een tijdelijk lage kredietscore.

Wij roepen het nieuwe kabinet op om in het regeerakkoord expliciet aandacht te besteden aan:

- **Opzet Nationale Investeringsinstelling (NII):** Bundel bestaande publieke ondersteuningsregelingen voor non-bancaire financiers (naar Brits model) en richt deze instelling ook op de brede MKB-praktijk (de 'gewone mkb'er') en betrek SMF bij de realisatie van de NII voor het onderdeel mkb-financiering.
- **Europese kapitaalmarktunie:** Pleit in het kader van de Kapitaalmarktunie (CMU) expliciet voor de rol van non-bancaire financiers (incl. crowdfunding). Mobiliseer Europees kapitaal voor de Nederlands Markt en gebruik non-bancaire financiers als distributiekanaal hiervoor.
- **Borging zelfregulering;** Bescherming van de (kleinzakelijke) ondernemer door effectieve zelfregulering voor de langere termijn te borgen vanuit de overheid.
- **Financiering Gids:** Maak voldoende structurele middelen vrij om de KvK FinancieringGids als essentieel MKB-instrument door te kunnen zetten.
- **Garantieregelingen;** inzet op de ontwikkeling van regelingen voor sociale, community en inclusieve financiering, zoals ook benoemd in het rapport Wennink.

Daarnaast vragen wij van het nieuwe kabinet blijvende aandacht voor lopende beleidsvraagstukken:

- **Bevordering van non-bancaire financiering** via gerichte beleidsmaatregelen en publiek-private samenwerking. Ook dit wordt door Wennink expliciet benoemd in zijn rapport over het toekomstig verdienvermogen van Nederland.
- **Toegang tot essentiële registers** (zoals BKR, UBO en frauderegisters) voor erkende non-bancaire aanbieders, met waarborgen voor privacy en proportionaliteit.
- **Versoepeling van bestaande regelingen** zoals de BMKB, zodat ook non-bancaire financiers effectief kunnen deelnemen.
- **Stimulering van particuliere investeringen** in het mkb, bijvoorbeeld via een Nederlandse variant van de winwin-lening.
- **Modernisering van het zekerhedenrecht**, zodat mkb'ers eenvoudiger activa kunnen inzetten als onderpand.
- **Transparantie in de markt** door het publiceren van actuele data over afwijzingen, volumes en regionale spreiding van financiering.

Stichting MKB Financiering zet zich sinds 2018 in voor een gezond, toegankelijk en transparant mkb-financieringslandschap. Wij werken samen met financiers, beleidsmakers en ondernemers en beschikken over actuele data en praktijkervaring. Graag denken wij mee over concrete beleidsvoorstellen die het mkb structureel versterken.

Met vriendelijke groet,

Ronald Kleverlaan
Voorzitter Stichting MKB Financiering

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stichting MKB financiering
T.a.v. J. Weggeman
Alhambralaan 10
1064 NW Amsterdam

Kenmerk: 202500857

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer Weggeman,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

De Tweede Kamer
t.a.v. de informateur, prof. dr. R.M. Letschert
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Utrecht, 17 december 2025

Betreft: Grondstof tot nadenken voor het informatieproces

Geachte mevrouw Letschert,

Samen met het Nederlandse bedrijfsleven, overheden, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen, vragen wij u de formerende partijen te attenderen op het belang van internationale handel in agrarische grondstoffen voor de Nederlandse economie en handelspositie.

In de mondiale agrarische grondstofketens behoort Nederland tot de absolute wereldtop en spelen Nederlandse bedrijven, overheden en kennisinstellingen een sleutelrol. Samen zorgen zij voor uiterst efficiënte logistieke processen en een krachtige, internationaal concurrerende voedselverwerkende industrie.

Het werkterrein van IDH is het bevorderen van duurzame productie en handel van agrarische grondstoffen. Dankzij de mainports Amsterdam en Rotterdam heeft Nederland een uitzonderlijk sterke positie in deze wereldwijde handel. Die rol in de wereldhandel vormt een belangrijk fundament van het verdienvermogen van ons land.

Nederland heeft de wereld veel te bieden. De unieke kennis die in ons land is opgebouwd over duurzame voedselproductie en voedselzekerheid is wereldwijd erkend en wordt overal benut. Dit vormt een strategische waarde voor onze handelsrelaties met landen in alle werelddelen en blijft Nederland een cruciale partner voor grondstoffenleveranciers in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

De doos met Nederlandse producten die bij deze brief is gevoegd, vormt hier een uitdrukking van. Deze biedt (grond)stof tot nadenken over het belang van deze internationale handelsketens. Hierbij zijn de producten exemplarisch voor ons verdienvermogen. Zo staat één van de grootste chocoladefabrieken ter wereld in Veghel. Het kloppend hart van de wereldwijde bloemenhandel bevindt zich in Aalsmeer. In de regio Barendrecht wordt vrijwel al het tropisch fruit verwerkt dat bestemd is voor supermarkten in heel Europa.

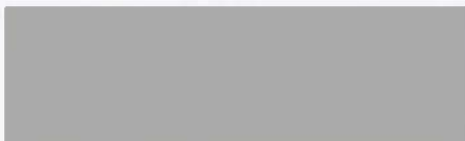
Contact:
Phone: +31 (0)30 230 5660
Web: www.idh.org

Address:
Arthur van Schendelstraat 500
3511 MH UTRECHT
The Netherlands

IDH, VNO-NCW, het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur hebben een [plan van aanpak](#) opgesteld gericht op veerkrachtige en duurzame agrohandel, die bijdraagt aan mondiale voedselzekerheid. Het plan van aanpak vergroot de weerbaarheid van de Nederlandse handel en investeringen en versterkt onze relaties met handelspartners. De uitvoering gaat in hechte samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen.

Graag lichten wij het plan van aanpak in een persoonlijk gesprek nader toe.

Daan Wensing,
Algemeen directeur IDH

Bijlage:

Plan van aanpak agrohandel – zeker, veerkrachtig en duurzaam

Agrohandel – zeker,
veerkrachtig en duurzaam

Plan van aanpak

VNO NCW

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

1. Waarom dit plan van aanpak

Nederland is wereldspeler in de handel. Top 4 in de goederenhandel en dominant in de internationale handel van een scala aan landbouwproducten. De Nederlandse handelskracht zit in het combineren van producten van eigen bodem met de invoer, verwerking en wederuitvoer van goederen afkomstig uit de hele wereld. Zo zijn we een van de grootste importeurs ter wereld van bloemen, cacao en plantaardige oliën, die hier worden verwerkt en vervolgens worden afgezet op het Europese continent en verder. De handel in voedsel en landbouwproducten is van vitaal belang voor Nederland: voor het verdienvermogen, de welvaart, de werkgelegenheid en de keuze van consumenten.

Box A: Nederland en de handel in landbouwproducten en voedsel

Nederland is een grootmacht in de internationale wereldhandel, waaronder in landbouwproducten en voedsel. In goederen is Nederland de 4^e handelsnatie van de wereld, na China, VS en Duitsland. De totale verdiensten van de export zijn goed voor een derde van het Nederlandse bbp. Zo'n 30% van de totale werkgelegenheid, zijnde 2,4 miljoen banen hangen in Nederland samen met de export (CBS). Ongeveer 19,3% van de Nederlandse goederenexport bestaat uit landbouwgoederen, met waarde van 129,6 mld Euro (2024). Hiervan is zo'n 2/3 van Nederlandse makelij en 1/3 wederuitvoer. De agro-import bedroeg 87,5 mld Euro. Het agrarisch handelsoverschot is van 2022-2024 ruim verdubbeld. Bron: CBS en WUR.

De Nederlandse agrohandel is tegelijk het belang van handelspartners wereldwijd. Het is bestaansbron van leveranciers zoals van plantaardige oliën, granen, dranken, cacao, koffie, thee en specerijen. Zo ging in 2024 37% van de export uit Ivoorkust van cacaobonen naar Nederland. We voorzien verder in dagelijkse behoeften van afnemers van onder andere groente, fruit, zuivel, vlees, eieren, vis en levensmiddelen. Zo voorziet Nederland voor 40% van de consumptie van fruit in België en 30% van de consumptie van groente in Duitsland.¹

Deze unieke positie schept een hechte band met landen die Nederland zien als partner. De productie en handel van landbouwproducten is voor ontwikkelingslanden essentieel: het draagt fors bij aan werkgelegenheid en koopkracht, en levert de overheid cruciale inkomsten op, noodzakelijk voor armoedebestrijding en voedselzekerheid. Partnerlanden hebben dus grote belangen bij de handel met Nederland. Ook werken buitenlandse producenten samen met Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties, bijvoorbeeld bij de levering van zaden, de kassenbouw of agrobiologie.

Continuïteit, veerkracht en verdere verduurzaming van handelsketens, met investeringen in een verantwoorde productie van landbouwgoederen/diensten, is een wederzijds belang van Nederland en onze handelspartners. Het vergt economische samenwerking van alle schakels van boeren en kleine producenten, via handelaren, verwerkers en retailers, tot aan consumenten. Juist een land als Nederland, met onze open buitenlandse handel en investeringen, heeft baat bij goede internationale relaties.

Voorliggend plan van aanpak draagt bij aan *Brede Welvaart*. Het omvat maatregelen die goed zijn voor duurzame ontwikkeling in Nederland, die de positieve impact van de Nederlandse economie op het buitenland bevorderen én die partnerlanden ondersteunen. Het geeft invulling aan de waarde van een sectorale aanpak.²

Voedselzekerheid en internationale handel zijn nauw verweven. Landen zijn voor een gezonde en zekere voedselvoorziening afhankelijk van andere landen (zie Box B).

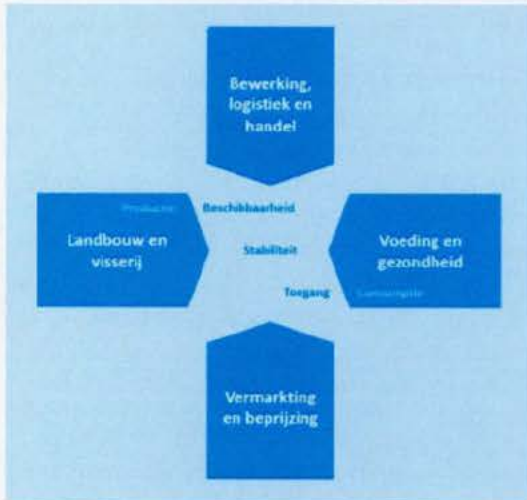
¹ Bron: [Leveringszekerheid op de kaart van de Nederlandse agrofood handel – een schets](#) (IDH).

² Zoals bepleit door de Adviesraad Internationale Vraagstukken in [Onlosmakelijk verbonden: SDG's in Nederland en de rest van de wereld](#)

Box B: Voedselzekerheid en internationale handel

Voedselzekerheid vereist een verantwoorde en toereikende productie van voedsel van goede kwaliteit, en een constant aanbod van voedsel en landbouwproducten op markten. Voedsel moet toegankelijk zijn tegen betaalbare prijzen voor alle consumenten. Voedselvoorziening vergt een billijke vergoeding voor producenten, verwerkers en handelaren. Voedsel moet veilig, gezond en voedzaam zijn. Stabiliteit van het systeem als geheel is essentieel.

Handel verbindt voedselproducenten aan markten en consumenten. Internationale handel is essentieel: landen zijn voor een gezonde en zekere voedselvoorziening afhankelijk van andere landen. Dat geldt voor basale voedingsmiddelen zoals granen en oliën, maar te meer voor een divers voedselpakket, met producten die niet of nauwelijks lokaal kunnen worden verbouwd. De op regels gebaseerde wereldhandel werkt als een buffer tegen schokken in vraag en aanbod. Het leidt tot meer keuze en lagere prijzen voor consumenten. Voedselprijzen zijn een zeer bepalende factor voor de koopkracht van burgers, met name voor mensen die weinig te besteden hebben. Grotere beschikbaarheid en betere betaalbaarheid van voedsel dragen in hoge mate bij aan voedselzekerheid.

Handel in niet-duurzaam geproduceerde goederen kan daarentegen zeer negatief uitpakken. Het kan leiden tot verdringing van lokale voedselproductie, met grote gevolgen als er geen compensatie is voor degene die dat het hardst nodig hebben. Dat is een groot risico in lage- en middeninkomenlanden waar veel mensen afhankelijk zijn van lokale landbouw, en biodiversiteit uniek en kwetsbaar is.

Nederland heeft met zijn open economie en sterke handel grote invloed op voedselzekerheid wereldwijd en is tegelijk zelf afhankelijk van het buitenland. [Planbureau voor de Leefomgeving](#) verwoordt het zo: *“Een groot deel van het voedsel dat Nederlanders eten wordt geïmporteerd, het grootste deel uit Europa. Een groot deel van het voedsel dat in Nederland wordt geproduceerd, wordt geëxporteerd, het grootste deel naar andere Europese landen. Bijna driekwart van de landbouwgrond in gebruik voor de Nederlandse voedselconsumptie ligt in het buitenland; tegelijkertijd exporteert Nederland ook circa driekwart van de in Nederland geproduceerde landbouwproducten.”*

Handelstromen in agrarische producten en diensten zijn geen gegeven. Dat besef groeit snel door zorgwekkende internationale ontwikkelingen. Geopolitieke spanningen hebben direct grote consequenties. De oorlog in Oekraïne heeft wereldwijd grote gevolgen voor de voedselzekerheid. Conflicten bedreigen handelsroutes, zoals via het Suezkanaal. Handelspolitieke spanningen, zoals in de relatie met China en de VS, en protectionisme zetten grote druk op de toegang tot markten en economische veiligheid. De grillige impact van het klimaat treft de mogelijkheden om te produceren, met hogere temperaturen, onzekere regenval en verzilting van bodems. Tegelijk groeit de wereldbevolking hetgeen extra druk zet op de productie van voedsel. Het gevolg zijn: toenemende fluctuaties in de

beschikbaarheid van landbouwproducten op de wereldmarkt en grote volatiliteit in voedselprijzen. Armere landen worden het hardst getroffen.

Dit plan van aanpak sluit daar direct op aan. Centraal staan leveringszekerheid, verdere verduurzaming en effectieve uitvoering van beleid. Het plan van aanpak draagt bij aan een integrale nationale en Europese voedselstrategie. Ook vergroot het de weerbaarheid van de Nederlandse handel en investeringen, door het ontwikkelen van nieuwe, toekomstbestendige relaties en door het verminderen van strategische afhankelijkheden in het handelsbeleid. Het is een investering in het gezamenlijke belang van Nederland en handelspartners, met steun waar nodig aan mens- en milieuvriendelijk productie van voedsel en landbouwproducten in partnerlanden.

Het plan van aanpak is gebaseerd op het voorstel van IDH en VNO-NCW in samenwerking met internationaal opererende bedrijven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen: [Voedselzekerheid wereldwijd – naar een actieplan continuïteit en verdere verduurzaming van internationale ketens van voedsel en landbouwproducten](#). De verdere ontwikkeling en uitwerking van dit voorstel is besproken op de conferentie [Veerkracht voor duurzame agrohandel](#) op 30 juni 2025 in Rotterdam. Een brede vertegenwoordiging van de Nederlandse agrofoodsector, het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur gaf daar aan de samenwerking te gaan intensiveren. Verder is inmiddels een [Compendium](#) geschreven van risico's waar de agrosector mee geconfronteerd wordt en zijn voor [13 landbouwsectoren analyses](#) opgesteld over de handel, trends en uitdagingen van leveringszekerheid en verduurzaming. Ook ligt er een [samenvattende schets](#): "Leveringszekerheid op de kaart van de Nederlandse agrofood handel".

Effectief internationaal optreden van Nederland voor een veerkrachtige en duurzame agrohandel, die bijdraagt aan mondiale voedselzekerheid, is gebaat bij goede samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven, organisaties en kennisinstellingen. De afgelopen jaren is aangetoond dat publiek-private samenwerking succesvol bijdraagt aan de realisatie van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Actie 1 - De gepolijste Nederlandse Diamant

Dit plan van aanpak geeft een impuls, in eigen land en in het buitenland, aan waar we als Nederland goed in zijn: krachtige, resultaatgerichte samenwerking van bedrijfsleven, overheid, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen, om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken en kansen te benutten. Met deze Nederlandse Diamant, met onze woorden én onze daden, onderscheidt Nederland zich als klein land, maar groot partner voor landen waar we economisch mee samenwerken. We polijsten de Diamant en zetten in op het beter benutten van onze gezamenlijke mogelijkheden. Vanuit goede samenwerking in Nederland bevorderen we publiek-private samenwerking in partnerlanden, gericht op oplossingen voor concrete uitdagingen die vragen om een gezamenlijke aanpak. Dat doen we met respect voor verschillende verantwoordelijkheden en gericht op het resultaat dat verbindt. Steun van de Nederlandse overheid hiervoor blijft onontbeerlijk. De resultaten van deze actie worden ook benut voor de uitvoering van dit plan van aanpak.

Dit plan van aanpak wordt publiek-privaat gerealiseerd. Ondernemers zetten zich dagelijks in voor continuïteit van hun bedrijven in internationale handelsketens en op buitenlandse markten. Dit plan onderstreept de grote maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven, in de eigen onderneming en in internationale handels- en investeringsrelaties. Bedrijven en organisaties investeren in een toekomstgerichte economie, welzijn en het milieu, vanuit het ondernemerschap en verantwoordelijkheid.

Tegelijk en aanpalend zijn beleid en maatregelen van overheden onmisbaar voor structurele verbeteringen, zoals in de bestrijding van armoede, een sociaal vangnet, scholing en milieubescherming. In lage- en middeninkomenslanden zijn veelal vergaande, structurele verbeteringen nodig, tegelijk met private investeringen, voor een goed ondernemingsklimaat en effectief werkende handelsketens. Sociale ontwikkeling en milieubeheer vragen bij uitstek om acties van overheid en maatschappelijke organisaties. Voor de realisatie van dit plan van aanpak zet de Nederlandse overheid menskracht en middelen in voor internationaal ondernemen en private sectorontwikkeling in partnerlanden. De afgelopen jaren hebben

overheid en private sector daar gezamenlijk volop op samengewerkt. Nu is het zaak door te gaan en meer resultaat te boeken.

Dit plan van aanpak zal worden uitgevoerd in de periode 2026-2028. Er wordt voortgebouwd op resultaten geboekt met de ontwikkeling en realisatie van het actieplan onder coördinatie van IDH en VNO-NCW in 2024 en in 2025.

Dragend voor dit plan van aanpak zijn investeringen van de private sector en Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen van bedrijven. De aanpak van de complexe mondiale uitdagingen vraagt daarbij om coherent beleid, voor de korte en lange termijn, met hechte samenwerking binnen de overheid. De prioriteiten en acties van dit plan van aanpak worden geïntegreerd in programmering van het instrumentarium en de middelen voor internationale economische samenwerking, handel en investeringen, alsmede voor de thema's waar Nederland zich internationaal op onderscheid, zoals landbouw/voedselzekerheid, waterbeheer en logistiek.

Er zal jaarlijks worden gerapporteerd over de voortgang van de realisatie van het plan van aanpak en daarbij zal worden gezien in welke mate op basis van de beschikbare middelen het plan van aanpak verder kan worden uitgevoerd, dan wel dat er aanvullende private/publieke middelen noodzakelijk zijn.

2. Leveringszekerheid en veerkracht

Weerbaarder worden betekent: meer dynamiek in ons denken en doen.

Het vraagt om veerkracht, variëteit en voldoende middelen.

Onze relatie met handelspartners staat onder druk door geopolitieke spanningen en handelspolitieke ontwikkelingen. De effecten van klimaatverandering, ontbossing en verlies aan biodiversiteit zijn uitermate zorgelijk. De wisselwerking tussen handel en klimaat/milieu is complex; hoe dan ook zijn handelsmaatregelen onmisbaar in de wereldwijde aanpak van klimaat/milieuproblemen en voor duurzame economische ontwikkeling³. De betrokkenheid van Nederland is groot, inherent aan de sterke positie van Nederland in de wereldhandel. Zo is Nederland cruciaal voor het realiseren van de EU-maatregelen gericht op het tegengaan van ontbossing.⁴

Diverse studies wijzen erop dat geopolitieke en handelspolitieke spanningen, en klimaat/milieuverandering wereldwijd vergaande negatieve gevolgen hebben voor de leveringszekerheid van voedsel en landbouwproducten, en op voedselzekerheid. Daar komt bij dat wereldwijd veel boeren een onzeker bestaan hebben, en geen leefbaar inkomen hebben. Zo staat bijvoorbeeld de cacao-teelt onder druk mede door onvoldoende opvolging van boeren. Ondernemers merken dagelijks dat de beschikbaarheid op de wereldmarkt onder hoge druk staat, zoals van plantaardige olie, soja, cacao, koffie, groenten & fruit, en bloemen. Prijzen fluctueren zeer snel en sterk. We hebben meer inzicht nodig wat de effecten kunnen zijn specifiek voor Nederland⁵, en vanwege onze grote rol in de import en export, op producenten en consumenten wereldwijd.

We doen er goed aan onze kennis te verdiepen, maar tegelijk de import, verwerking, consumptie en uitvoer van alle voedsel en landbouwproducten als kritisch voor Nederland te zien. De goede positie van Nederland in de mondiale handel van landbouwproducten en voedsel vergt hoognodig onderhoud. We zullen moeten anticiperen op een instabiele wereld, meebewegen met verschuivingen in productielocaties en extra moeten investeren in allianties met producenten gericht op klimaatbestendige, duurzame landbouw.

Het biedt de kans de unieke positie van Nederland als importeur, verwerker en exporteur van voedsel en landbouwproducten te revitaliseren. Te komen tot meer kennis en politiek-bestuurlijke aandacht voor het belang van leveringszekerheid van voedsel en landbouwproducten, in aanvulling op de aandacht die er is voor de kwetsbaarheid van de Nederlandse economie voor de levering van kritieke abiotische materialen.⁶

Het diversifiëren van levering, leidt tot zekerheid van levering. We zetten erop in minder afhankelijk te worden van enkele leveranciers. Waar nodig steunen we ook partners die zeer afhankelijk zijn van ons om hun eindmarkten te diversifiëren. We benutten kansen voor het ontwikkelen van nieuwe, toekomstbestendige handelsrelaties (import en export), waarmee we onze weerbaarheid vergroten. Zo zorgen we er ook voor dat onze handelspositie en economische samenwerking buitenlandse relaties in bredere zin nog meer schraagt.

---

³ WTO World Trade Report 2022 [Climate change and international trade](#), OECD, WTO/UNEP [Making trade work for environment, Trade & the environment – do no harm, do good, be good](#).

⁴ CBS: Nederland is de grootste EU-importeur van goederen van buiten EU gerelateerd aan ontbossing.

⁵ Planbureau voor de Leefomgeving [Wereldwijde klimaateffecten – risico's en kansen voor Nederland](#): EU/NL sterk zelfvoorzienend in voedsel; weinig kwetsbaar voor acute calamiteiten elders. Uitzonderingen: plantaardige olie (grondstof voedingsmiddelen) en soja (voor veeteelt). Klimaatverandering kan structurele gevolgen hebben voor meerdere landbouwproducten, waaronder beschikbaarheid granen in Nederland. Europees Milieu Agentschap in [Global climate change impacts and the supply of agricultural commodities to Europe](#): landbouw één van meest klimaatgevoelige sectoren. Import cacao, palmolie en exotisch fruit meest kwetsbaar, met leveranciers in select aantal landen. Afhankelijkheid van enkele handelspartners maakt EU-import van soja en mais kwetsbaar. Rijst, koffie en bananen kwetsbaar door grote klimaatrisico's bij teelt.

⁶ Zie [Nationale Grondstoffenstrategie](#) (2022) en benoeming [Speciaal Vertegenwoordiger Grondstoffenstrategie](#). Dit raakt aan de landbouwsector, bijvoorbeeld waar het gaat om essentiële grondstoffen nodig voor de productie van machines en verpakkingen. De Strategie heeft echter geen betrekking op voedsel en landbouwproducten als zodanig.

Actie 2 – Leveringszekerheid op de kaart en handelsrelaties versterkt

De leveringszekerheid van voedsel en landbouwproducten wordt goed op de kaart gezet met een gedegen analyse van:

- a) wat in binnen- en buitenland onze relaties zijn, verbonden aan onze importen en exporten;
- b) hoe leveringszekerheid mondiaal van producten is, waar risico's liggen, en daarvan afgeleid voor Nederland, tegen het licht van geopolitieke, handelspolitieke, sociaal-economische, en klimaat gerelateerde ontwikkelingen; en
- c) waar we onze positie in de handel ter bevordering van duurzame landbouw- en voedselproducten moeten en kunnen versterken.

Er zal op toepassing gericht onderzoek worden bevorderd naar de impact van klimaatverandering op de leveringszekerheid in Nederland, en de consequenties van veranderende handelsrelaties voor onze partners, met name in lage- en middeninkomenlanden. Dit spitst zich toe op specifieke productgroepen die toonaangevend zijn voor de Nederlandse handel, gezien de specifieke gevoeligheden van teelten voor klimaatverandering. Vanwege het strategisch belang van een goede kennisbasis in Nederland ligt het in de rede dat de uitvoering wordt gegund aan nationale kennisinstellingen.

Ook zal een kennisagenda worden opgesteld als basis voor het versterken van de weerbaarheid van voedsel- en landbouwketens, met voldoende capaciteit en interdisciplinaire teams voor op toepassing gericht onderzoek (met economen, landbouw- en milieukundigen, internationale ontwikkelingsexperts).

De analyse en extra kennis worden benut voor een heroriëntatie op onze handelsrelaties. Voor de agrarische sector als geheel en voor specifieke deelsectoren werken bedrijfsleven (inclusief branche-organisaties) en overheid vervolgens plannen uit voor de middellange termijn op basis van de drieslag:

- a) investeren in bestaande handelsrelaties met landen die beschikken over, of kunnen komen tot, een klimaatbestendige en verantwoorde productie;
- b) diversifiëren door het opbouwen van nieuwe handelsrelaties (producentenlanden en afzetmarkten) en tegelijk investeringen in goede landbouwpraktijken, met gerichte publiek-private ondersteuning van handelspartners die dat nodig hebben om te kunnen voldoen aan de hoge eisen die we stellen op de EU-markt. Daartoe inzetten op aanvullende handelsafspraken/verdragen met beoogde partnerlanden; en
- c) benutten mogelijkheden voor samenwerking met, en waar nodig steun aan, landen die mogelijkheden zien voor de ontwikkeling van nieuwe, duurzame productielocaties. Ingezet wordt op een goede landbouwkundige ontwikkeling en het op de markt brengen van nieuwe (klimaatbestendige) variëteiten en producten.

Overheid (ministeries van BZ, LNVN, EZ) en bedrijfsleven (onder aanvoering van VNO-NCW) pakken dit samen op. Het bedrijfsleven heeft hierin een grote verantwoordelijkheid. Ervaringen van bedrijven die investeren in weerbaarheid zijn een bron van inspiratie. De actie wordt uitgevoerd in een gezamenlijk aanpak met de Nederlandse Diamant, voor de agrofood sector en als geheel en voor specifieke sectoren, zoals van versproducten (groente, fruit, bloemen, aardappelen, zuivel), vlees en vis, grondstoffen (olie, graan, soja) en koffie/thee/cacao/specerijen.

3. Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en duurzaam inkopen

Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) is niet langer voor alleen koplopers of niche spelers. Het is van belang voor alle sectoren en alle bedrijven.

Goede inkooppraktijken zijn in internationale ketens cruciaal.

IMVO schraagt de unieke positie van Nederland, als mondiale schakel tussen boeren die verantwoord produceren en kritische consumenten die gezond, veilig en verantwoord voedsel en landbouwproducten verwachten. De risico's voor leveringszekerheid, zoals die met dit plan van aanpak in kaart worden gebracht, maken IMVO voor de agrosector crucialer dan ooit.

Het besef groeit dat inkooppraktijken cruciaal zijn voor verdere verduurzaming. Ondernemers staan voor de opgave verduurzaming binnen het eigen bedrijf te realiseren, maar ook in nauwe samenwerking met hun ketenpartners. Beleid en wetgeving op gepaste zorgvuldigheid geeft pre-competitieve kaders. Het belang van leveringszekerheid en de risico-benadering van dit plan van aanpak vormt een extra argument bij inkooppraktijken nadrukkelijk aandacht te besteden aan sociale en ecologische aspecten en de langere termijn voor ogen te houden.

Actie 3: Impuls voor sectoraanpak IMVO en duurzame inkooppraktijken

We versterken de ondersteuning van Nederlandse en in Nederland gevestigde internationaal opererende bedrijven, met name het MKB, zodat zij zich tijdig kunnen voorbereiden en voldoen aan Europese wetgeving en markteisen op het gebied van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Gezien de grote uitdagingen waar het agrobédrijfsleven als geheel voor staat zal, conform het advies en de inzet van de SER dit waar mogelijk in een collectieve/sectorale aanpak worden uitgewerkt.

De focus ligt bij eisen die in de sectoranalyses over de handel en leveringszekerheid naar voren zijn gekomen: gepaste zorgvuldigheid, goede arbeidsomstandigheden en leefbaar loon/inkomen, met bijzondere aandacht voor de positie van vrouwen, en klimaat (EUCSDDD); anti-dwangarbeid (EUFLR); klimaat, biodiversiteit en het tegengaan van ontbossing (EUDR); en rapportageverplichtingen (EUCSRD). Door: informatievoorziening, training en de onderlinge uitwisseling van ervaringen tussen bedrijven. Dit wordt uitgewerkt in samenwerking met SER, RVO, private sectororganisaties, en organisaties als IDH, Solidaridad en MVO Nederland.

We bevorderen dat marktpartijen perspectief bieden aan producenten om structurele verbeteringen door te voeren, zoals door inkooppraktijken met redelijke termijnen en investeringen in goede arbeidsomstandigheden, inclusief een leefbaar loon/inkomen. In Nederland is hierover veel kennis en ervaring beschikbaar. De [OECD-FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains](#) biedt hét kader voor IMVO en verantwoord inkopen in agroketens. De SER bevordert de uitwisseling van kennis en ervaring over inkooppraktijken. De RVO-publicatie [Responsible purchasing and supplier engagement](#) biedt een overzicht van ontwikkelingen, onderzoeksrapporten en initiatieven. Het beschrijft principes en *best-practices*. IDH geeft aan dat [de kern van duurzame inkoop](#) gaat om: lange termijn afspraken, verbeterde efficiëntie en transparantie, eerlijke relaties in de keten, verbeterde betalingsvoorwaarden en hogere (*farmgate*) prijzen, en verminderde volatiliteit en risico's voor leveranciers en boeren.

Deze actie loopt langs twee lijnen: a) samenwerking tussen Nederlandse organisaties met expertise op het terrein van duurzaam inkopen; en b) een strategische privaat-publieke dialoog over de integratie van duurzaamheid in inkooppraktijken. De focus ligt op het versterken van de uitwisseling van geleerde lessen tussen bedrijven, en wat pre-competitieve en publieke randvoorwaarden zijn die deze integratie ondersteunen in Nederland en internationaal. Dit kan tevens een impuls geven aan de verdere verankering internationaal van uitgangspunten voor verantwoord inkopen, waaronder een update van de [OECD-FAO Guidance on Responsible Agricultural Supply Chains](#).

4. Goede landbouwpraktijken en agrologistiek

Overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties zetten gezamenlijk in op voedselzekerheid in partnerlanden door het bevorderen van klimaatbestendige, duurzame productie en agrologistiek. We maken optimaal gebruik van het instrumentarium voor handels- en investeringsbevordering, private sectorontwikkeling en groene groei/voedselzekerheid. Speciale aandacht gaat uit naar mens- en milieuvriendelijke productie van voedsel en landbouwgoederen in lage- en middeninkomenslanden.

We geven een impuls aan de ontwikkeling van praktijkgerichte kennis, technologie en innovatie, van Nederlandse bedrijven, in samenwerking met internationale partners, gericht op goede landbouwpraktijken, sleuteltechnologieën voor voedselzekerheid, agrologistiek en duurzame handel.

Actie 4 – Ondersteuning van duurzame landbouw in partnerlanden

Productie van voedsel en landbouwproducten draagt bij aan voedselzekerheid als het gepaard gaat met goede toegang tot markten en betaalbaarheid van producten (zie Box B). Duurzame, inclusieve economische ontwikkeling van agroketens draagt verder bij aan zelfontplooiing van boeren, werknemers, ondernemers en consumenten, en biedt hun de mogelijkheid hun familie te onderhouden. Overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen blijven in partnerlanden ondersteuning bieden aan boeren, gemeenschappen en MKB om te produceren op een manier die goed is voor economie, mens en milieu, en geven steun voor vrouwelijk ondernemerschap. We sluiten aan op eisen van internationale markten en benutten kansen lokaal. De focus ligt op het verbinden van lokale duurzame productie aan binnenlandse, regionale en/of mondiale markten. Publiek-Private Samenwerkingen (PPS) worden ingezet/opgeschaald, bij voorkeur met Nederlandse bedrijven en instituten, waarmee tevens wordt bijgedragen aan het Nederlandse verdienvermogen. De ondersteuning van duurzame landbouw in partnerlanden is onderdeel van de uitwerking in sectoren van dit plan van aanpak en zal nauw worden afgestemd met initiatieven, zoals van het Netherlands Food Partnership (NFP).

Actie 5 – Slimme agrologistiek en vermindering van voedselverliezen

Slimme agrologistiek dringt voedselverliezen en -verspilling terug in de keten van boer tot consument en verlaagt de milieubelasting. Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen beschikken over veel expertise⁷. Dit is wereldwijd van grote waarde voor producenten om nieuwe markten te beleveren en Nederland heeft zelf baat bij een sterk agrologistiek cluster in internationale waardeketens. Er wordt een beleidsvisie agrologistiek opgesteld. De visie gaat in op beoogde doelen, waaronder voedselvoorziening en tegengaan van voedselverliezen, economische efficiency en toegevoegde waarde, en vermindering van klimaat/milieu-impact. Private en publieke partijen met expertise op agrologistiek worden uitgenodigd voor afstemming en samenwerking gericht op: a. bevorderen van programma's ter versterking van export corridors/gateways tussen Nederland en partnerlanden; b. innovatieve toepassingen van de Nederlandse kunde in hoogwaardige agrologistiek voor ketens ter versterking van lokale markten in partnerlanden; en c. agrologistieke verbeteringen in Nederland noodzakelijk voor leveringszekerheid en duurzame handel.

Actie 6 – Kennisuitwisseling en -overdracht

We bevorderen samenwerking tussen onderwijsinstellingen over overdracht van kennis in Nederland en internationaal verband, die relevant is voor de acties in het plan van aanpak (zoals goede landbouwpraktijken, agrologistiek, bedrijfseconomie, duurzame handel en internationale samenwerking). Goede praktijkopleidingen zijn cruciaal voor structurele verankering van resultaten. Er zal aansluiting worden gezocht bij de agenda op internationalisering van Groenpact. In Groenpact werken Nederlandse groene onderwijsinstellingen (vmbo, mbo, hbo, universiteiten) samen met bedrijfsleven en overheid. Deze agenda versterkt de strategische positionering van Nederlandse kennis internationaal en bevordert deelname van kennisinstellingen aan internationale samenwerkingsprojecten. Ook wordt praktijkkennis en innovatie in Nederland versterkt.

⁷ Agrologistics sector study Netherlands, R.B. Castelein e.a., Wageningen University & Research, 2022

5. Handel-gerelateerd beleid

We behouden en versterken de positie van Nederland als preferente handelspartner van steeds betere landbouw- en voedselproducten, voor duurzame economische ontwikkeling, en als toonaangevend land in de wereldhandel. We zorgen ervoor dat handel via Nederland ook voor onze partners wereldtop is. Nederland staat voor goede wetten en beleid, geharmoniseerd in de EU, doelgericht en uitvoerbaar, ook voor het MKB. De eigen verantwoordelijkheid van bedrijven staat centraal. Koplopers worden beloond en achterblijvers zullen extra stappen moeten zetten.

Internationaal overeengekomen beleid en wetgeving zijn cruciaal voor een gelijk speelveld bij de inzet op een florerende economie, sociale zekerheid en welzijn, en een gezonde natuurlijke leefomgeving. Dit geldt des te meer voor de internationale handel in voedsel en landbouwproducten: spelers in verschillende landen zijn in hoge mate van elkaar afhankelijk, het werken met planten en dieren voor consumptie gaat gepaard met strenge eisen, en markten zijn zeer concurrerend.

De EU/Nederland stelt terecht hoge eisen aan producten die op de Europese markt worden afgezet: goed en veilig, en geproduceerd met respect voor arbeiders die een eerlijk loon krijgen, en op een milieuvriendelijke manier, zonder ontbossing te veroorzaken. De EU gaat hierin aanzienlijk verder dan mondiaal overeengekomen regels en loopt op onderdelen voorop ten opzichte van andere grote consumentenmarkten. De eisen die de EU stelt aan markttoegang vormen vaak een obstakel bij de totstandkoming van nieuwe handelsakkoorden. Tegelijk zijn handelsakkoorden voor een land als Nederland met zijn open economie van groot belang voor de Nederlandse handel in landbouwproducten, industrieproducten en diensten.

Producenten, vooral kleinere boeren in lage- en middeninkomenslanden, staan voor grote uitdagingen (inter)nationaal beleid en wetgeving goed uit te voeren en te handhaven. Europese wetgeving zal zijn doelen moeten dienen, in de EU, maar juist ook met de beoogde verbetering van de productie in derde landen. Vermeden moet worden dat handel wordt verlegd omdat producenten weliswaar verantwoord opereren of daartoe de nodige stappen kunnen gaan zetten, maar niet in staat zijn dat aan te tonen conform door de EU opgelegde formaliteiten. Dat is een enorme opgave, bijvoorbeeld de eis van de EU dat met geolokalisatie moeten worden aangegeven waar de percelen liggen waar producten als cacao en koffie vandaan komen. Dat raakt vooral kleinere boerenbedrijven, waarvan historisch grondeigendom en gebruiksrechten lang niet altijd formeel goed zijn vastgelegd. De uitdaging is te zorgen dat de EU aantrekkelijk blijft als afzetmarkt, waarmee ook de voorziening van producten hier niet extra onder druk komt te staan.

Voor het behouden en versterken van de Nederlandse handelspositie kunnen de publieke en private sector elkaars kracht nog veel beter benutten. Kennis en ervaringen worden versterkt en uitgewisseld.

Actie 7 – Versterkte samenwerking in Nederland

Overheid en bedrijfsleven werken samen en zorgen ervoor dat de uitvoering van wetten en beleid voor internationale waardeketens in Nederland goed op orde is. De afstemming in Nederland tussen overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties over voorgenomen Brussels beleid en wetgeving wordt versterkt, met focus op: noodzaak, effectiviteit, efficiency en administratieve lasten met name voor MKB, en mate waarin handelspartners (overheden en MKB/ kleine boeren in ontwikkelingslanden) in staat zijn om aan Nederlandse en EU-eisen te voldoen.

Gezien het grote aandeel van Nederland in de EU-agrohandel is Nederland bij uitstek gebaat bij geharmoniseerd Europees beleid en uitvoering/handhaving. Daarvoor is voldoende steun van de Europese Commissie en andere Lidstaten onontbeerlijk. De Nederlandse overheid, bedrijfsleven en waar nodig ook kennisinstellingen en NGO's zullen daartoe in afstemming hun Europese netwerken aanwenden.

Actie 8 – Slimmere en flexibelere inzet van het handelspolitiek instrumentarium

Eisen gericht op een duurzame landbouwproductie zijn belangrijk om tot handelsakkoorden te komen. De EU is geneigd dergelijke eisen te willen opnemen in het akkoord zelf. Nederland pleit voor een slimmere en flexibelere inzet van het handelspolitiek instrumentarium. Lagere standaarden in ontwikkelende landen kunnen meer stapsgewijs op het EU-peil worden gebracht, bijvoorbeeld gecombineerd met quotering.

Ook bieden bilaterale handelsakkoorden goede mogelijkheden voor het maken van nadere wederzijdse afspraken over duurzame ontwikkeling. De afspraken kunnen parallel buiten een handelsakkoord worden vastgelegd. Flankerend beleid en ondersteuning kunnen worden verbonden aan de realisatie van mondiale internationale afspraken en samenwerking, zoals op het terrein van arbeid, landbouw, klimaat en biodiversiteit.

Verder wordt bezien of de export- en kredietverzekering ter ondersteuning van buitenlandse investeringen in cruciale landbouw- en voedselketens wordt doorontwikkeld.

Actie 9 – Samenwerking gelijkgestemde landen, dialoog met handelspartners

De ontwikkeling en uitvoering van handel-gerelateerd beleid vraagt om samenwerking met handelspartners wereldwijd, juist daar waar EU-regelgeving specifiek is of verder gaat dan wat is vastgelegd in internationale (handels)verdragen. Nieuwe handelsafspraken en -verdragen kunnen ertoe bijdragen handelsrelaties te diversifiëren en afhankelijkheden te verminderen. Ontwikkelingslanden kunnen rekenen op ons, privaat en in publiek-private samenwerking, waar nodig met gerichte, tijdelijke innovatieve en marktconforme investeringen, technische assistentie (ondersteuning bij implementatie van Europese wet- en regelgeving als het gaat om voedselveiligheid en duurzaamheid), en financiering.

Weerbaarheid tegen mondiale bedreigingen van eerlijke handel en mens- en milieuvriendelijke productie vraagt om extra inzet op het sluiten van coalities met gelijkgestemde landen in de EU en daarbuiten. We zetten erop in dat ook andere grote handelslanden zich committeren aan eisen en standaarden zoals die door de EU worden gehanteerd. Als overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties ontwikkelen we daarvoor een gezamenlijke agenda. We gaan met landen bilateraal en multilateraal in gesprek, via (sectorale) Europese en mondiale samenwerkingsverbanden van bedrijven (zoals World Cocoa Foundation en sectorinitiatieven voor duurzaamheid) en via mondiale netwerken van maatschappelijke organisaties. De overheid faciliteert waar nodig Nederlandse organisaties daarin.

We zetten in op dialoog, wederzijds vertrouwen en afspraken met producentenlanden zodat zij eisen onderschrijven, met ondersteuning waar nodig aan handelspartners. In EU en bilateraal zet de Nederlandse overheid, gesteund door bedrijven en maatschappelijke organisaties, in op: a) serieus en constructief overleg met handelspartners in de ontwikkeling en uitvoering van nieuwe handelsmaatregelen; en b) het betrekken daarin van landen als Nederland die groot deel van EU-handel dragen (in Brussel, ambassades en in Genève bij de WTO).

Nederland zal nadrukkelijk (blijven) bevorderen dat veel meer gebruik wordt gemaakt van EU-ontwikkelingsfondsen gekoppeld aan handel gerelateerde maatregelen, om ervoor te zorgen dat boeren en bedrijven in producentenlanden kunnen voldoen aan de hoge eisen van onze markt. Het pleidooi zetten we kracht bij doordat staat extra sterk als de Nederlandse overheid de ondersteuning van producenten in derde landen uit Nederlandse middelen continueert, vanuit de integrale 'hulp&handel' agenda en in samenwerking tussen de Nederlandse overheid en het agrofoodnetwerk.

Actie 10 – Uitwisseling bedrijfsleven-overheid en expertise Rijksoverheid

Om erosie tegen te gaan van het unieke Nederlandse model van publiek-private samenwerking is diepgaande, sectorspecifieke samenwerking nodig op basis van wederzijds begrip. Bij het Rijk is het bevorderen van internationale economische samenwerking een vak apart, zeker ook in het agrarische domein. Het vraagt om feeling met internationaal zakendoen. Mondiale, EU en nationale regelgeving voor handel, investeringen en Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen is complex, met specifieke gevolgen voor sectoren en bedrijfstypen. Het vergt ook kennis van onze partnerlanden. *On par* blijven met andere landen en kritisch-constructief opereren in de EU is lange termijn en vergt diep verankerde kennis in de Rijksdienst.

Er komt daartoe een ambitieus uitwisselingsprogramma tussen rijksambtenaren en in Nederland gevestigde internationaal opererende bedrijven en brancheorganisaties. Gedacht wordt aan detacheringen over-en-weer. Medewerkers bij overheid, waaronder degene die participeren in het leer- en werktraject Internationaal Beleidsmedewerker Buitenlandse Zaken (IBBZ), en bij het bedrijfsleven krijgen verder de kans mee te lopen bij de andere partij. Het bedrijfsleven organiseert werkbezoeken voor groepen van ambtenaren. Er is ruimte voor innovatieve voorstellen die de brug slaan tussen overheid en bedrijfsleven. Het programma wordt door overheid en bedrijfsleven gedragen en gefinancierd.

Nederland is mondiale top in handel en Directe Buitenlandse Investeringen, en sterk in de combinatie van handel, investering & hulp. Dat vraagt om geborgde expertise in de rijksoverheid. Economische diplomatie als topvak, met een gedegen postennetwerk van BZ en attachés van de Rijksdienst. BZ, in samenwerking met EZ, LVVN, SZW en I&W, ontwikkeld een gespecialiseerd loopbaanbeleid ontwikkeld voor internationale economische functies, in Den Haag en op de posten.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

IDH
T.a.v. de heer D. Wensing
Arthur van Schendelstraat 500
3511 MH UTRECHT

Kenmerk: 202500861

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer Wensing,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Mevrouw Prof. Dr. R.M. Letschert
Informateur
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Zoetermeer, 16 december 2025

Onderwerp: Oproep Task Force circulaire elektronica keten

Geachte mevrouw Letschert,

Graag vraag ik namens de leden van de Task Force circulaire elektronica keten uw aandacht voor bijgaande oproep.

Mocht u vragen hebben naar aanleiding hiervan, dan kunt u met mij contact opnemen. Ik zorg dat uw vraag wordt doorgeleid naar de leden van de Task Force.

Namens de Task Force veel succes toegewenst in de komende weken.

Met vriendelijke groet

Marianne Dwarshuis
Adviseur Public Affairs

Oproep aan nieuw kabinet: zet in op circulaire elektronikaketen

De Taskforce Circulaire Elektronikaketen roept het nieuwe kabinet op om de komende jaren werk te maken van een circulaire elektronikaketen. Het beleid van het nieuwe kabinet moet gericht zijn op maximale levensduurverlenging, een volwaardige reparatie-economie en een infrastructuur voor hergebruik en hoogwaardige recycling. Elektrische en elektronische apparaten moeten zo lang mogelijk gebruikt worden voordat ze uiteindelijk worden afgedankt. Een circulaire elektronikaketen verkleint de ecologische voetafdruk van onze technologische consumptie, zorgt ervoor dat economisch waardevolle grondstoffen optimaal worden gebruikt en vergroot onze strategische autonomie doordat we minder afhankelijk zijn van grondstoffen uit het buitenland. Een circulaire elektronikaketen is essentieel om te komen tot een circulaire economie.

Maatregelen om ambities waar te maken

In reactie op de circulaire ambities uit de *Inhoudelijke en ambitieuze agenda* die de informateur op 2 december jl. presenteerde, roept de Taskforce de informateurs en onderhandelaars van het nieuwe kabinet op om in ieder geval onderstaande maatregelen te nemen die bijdragen aan de totstandkoming van een circulaire elektronikaketen:

- Breng de transitie naar een circulaire economie onder op ministersniveau zodat deze direct verbonden is met doelstellingen op het gebied van economie en klimaat;
- Neem op Europees niveau een voortrekkersrol in door binnen de EU te pleiten voor:
  - Producteisen die reparatie en circulariteit bevorderen;
  - Een ambitieuze uitvoering van de Ecodesign verordening;
  - Harmonisatie van UPV-systemen (gericht op circulaire doelstellingen) binnen de EU.
- Houd producten zo lang mogelijk in de keten door communicatie over de levensduurverwachting te verplichten en deze daar (indirect) mee te verhogen;
- Maak tweedehands en refurbished producten aantrekkelijker, bijvoorbeeld door een lager btw-tarief van 9%;
- Versterk het recht op reparatie en investeer in de infrastructuur voor reparatie en hergebruik (repair cafés, deelmodellen, sociale ondernemingen);
- Maak reparatie zo toegankelijk en aantrekkelijk mogelijk voor professionals, consumenten en do-it-yourself (DIY) reparatie;
- Breid de producentenverantwoordelijkheid uit met een hergebruikdoelstelling;
- Zet in op effectieve handhaving op illegale, inferieure of schadelijke producten (waarbij reparatie, hergebruik en recycling niet mogelijk zijn);
- Voorkom lekstromen en illegale export van afgedankte apparaten door adequate handhaving;
- Zorg voor goede voorlichting over de circulaire economie (bijvoorbeeld al op scholen).

Over de Taskforce Circulaire Elektronikaketen

De Taskforce Circulaire Elektronikaketen is een breed initiatief van bedrijven en maatschappelijke organisaties en werkt aan een actieagenda om een circulaire elektronikaketen te realiseren. De aanbevelingen van de Taskforce zijn geformuleerd met medewerking van TU Delft.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stichting Open
T.a.v. mevrouw M. Dwarshuis
Baron de Coubertinlaan 7
2719 EN ZOETERMEER

Kenmerk: 202500863

Den Haag, 22 december 2025

Geachte mevrouw Dwarshuis,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500864

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Woerden, 17 december 2025

Onderwerp : Aandachtspunten namens KHN voor de formatietafel
Onze ref. : UC25051/MV/ivdt
Contact : 0348-489 489

Geachte mevrouw Letschert,

Namens Koninklijke Horeca Nederland (KHN) deel ik graag onze aandachtspunten voor de formatie, zodat we kunnen samenwerken aan een sterke en toekomstbestendige horecasector. Een florerende branche is namelijk van groot belang voor zowel de economie als het welzijn van alle inwoners van Nederland.

De horeca is een onmisbaar onderdeel van onze samenleving

Met meer dan een half miljoen enthousiaste medewerkers is de horecasector van groot economisch en sociaal-maatschappelijk belang.

De horeca is de huiskamer van Nederland: de plek waar mensen elkaar ontmoeten, ontspannen en verbinden. De plek waar onze samenleving letterlijk samenkomt. Daar zetten ruim veertigduizend horecaondernemers zich iedere dag vol passie voor in.

Tegelijkertijd vraagt ondernemen in de horeca om steeds meer veerkracht. De regeldruk en stijgende kosten zetten ondernemers onder druk. KHN vertegenwoordigt ruim 17.000 horecabedrijven in alle delen van het land. We brengen ondernemers, beleidsmakers en partners samen, delen kennis en werken aan oplossingen die zorgen voor een toekomstbestendige sector.

Vanuit deze positie vraagt KHN het volgende kabinet om aan de slag te gaan met de volgende zaken:

1. De verlaging van regeldruk is essentieel voor ondernemers. Met minder regels blijft ondernemen leuk.

Uit de Prinsjesdagenquête van VNO-NCW/MKB-Nederland blijkt dat ondernemers regeldruk inmiddels als grootste probleem ervaren. In de horeca staat regeldruk op de tweede plaats, direct na werkgeverslasten. We zijn blij om dit onderwerp vertegenwoordigd te zien in de agenda van D66 en CDA. Om regeldruk in de horeca te verminderen moeten er duidelijke afrekenbare regeldrukreductietargets komen voor departementen en moet de aanpak worden afgestemd met ondernemers zelf. Zo blijven regels werkbaar, effectief en proportioneel.

2. Ondernemers hebben arbeidsmarkt wetgeving nodig die werkbaar is én die hun binnen redelijke grenzen flexibiliteit biedt.

Sectoren zoals de horeca hebben een zekere mate van flexibiliteit nodig bij de inzet van medewerkers. Misbruik van flexconstructies moet worden aangepakt. Bij structureel werk hoort een vast contract, maar vaste contracten bieden niet voor elke werknemer de flexibiliteit die zij

www.khn.nl

Koninklijke Horeca Nederland
Postbus 566
3440 AN Woerden

Wipmolenlaan 1
3447 GJ Woerden

T 0348 489 489 F
0348 489 400
info@khn.nl

nodig hebben. Om ondernemers die flexibiliteit willen bieden aan werknemers te faciliteren, moet er ruimte en vereenvoudiging komen in de complexe wet- en regelgeving. Dit kan door uniforme urengrenzen te hanteren en het mogelijk te maken om werkgevers een oproepcontract te laten aanbieden als de medewerker dit ook wil.

3. Wees voorzichtig met het verder verhogen van het WM(J)L.

De lasten voor een ondernemer bestaan steeds meer uit loonkosten. Dit drukt op de marges. Daarom moet er voorzichtiger worden omgegaan met de verhoging van het wettelijk minimumloon. Een verdere verhoging van het wettelijk minimumloon (WML) en het jeugdloon (WMJL) brengt banen en betaalbaarheid in gevaar. Sinds 2022 is het WML voor de horeca al met ruim 40% gestegen. Hogere lonen leiden tot hogere prijzen, minder vraag en verlies van banen. Werknemers, ondernemers én gasten verliezen. Zo zet de overheid zelf een loon-prijsspiraal in gang waar het mkb de rekening voor betaalt. Daarom vragen wij om de werkgeverslasten te verlagen en het toeslagenstelsel te hervormen, zodat werken weer loont. Ook vragen wij om gerichte steun voor de groep jongeren die niet zelfstandig kan rondkomen.

4. Draai de btw-verhoging op logies terug.

Verschillende analyses toonden aan dat btw-verhoging op logies meer kost dan oplevert. De maatregel treft niet alleen hotels en vakantieparken, maar ook de vele bedrijven en voorzieningen die afhankelijk zijn van toerisme – van cafés en restaurants tot musea, winkels en openbaar vervoer. Willen we Nederland aantrekkelijk houden als toeristische bestemming? En willen we ondernemers ruimte bieden om te investeren in kwaliteit, duurzaamheid en werkgelegenheid? Dan moet de btw-verhoging op logies worden teruggedraaid. Op z'n minst moet in het coalitieakkoord worden opgenomen dat de gevolgen van de maatregelen in de eerste jaren nauwgezet worden gevolgd, zodat tijdig kan worden ingegrepen als de effecten groter zijn dan het (demissionaire) kabinet denkt.

5. Bied mkb-ondernemers concrete hulp bij verduurzaming.

Horecaondernemers willen graag verduurzamen, maar de barrières zijn vaak te hoog. Uit de KHN-duurzaamheidsenquête (maart 2025) blijkt dat 74% van de ondernemers financiële uitdagingen als grootste belemmering ziet. Daarbovenop komen structurele beperkingen zoals de stikstofproblematiek en netcongestie. Nieuwe vastgoedprojecten lopen vertraging op door een tekort aan stikstofruimte. Tegelijkertijd wordt uitbreiding of elektrificatie tegengehouden door een overvol elektriciteitsnet. Deze belemmeringen remmen investeringsbereidheid en zorgen ervoor dat ondernemers die willen verduurzamen vastlopen in het systeem. Deze problemen vragen om stabiel beleid met toegankelijke, eenvoudige subsidies. Voor de uitvoering van dit beleid is een aantal zaken nodig. Er moeten bijvoorbeeld standaarden komen voor de samenwerking tussen ondernemers en pandeigenaren in de duurzaamheidstransitie. Ook is praktische ondersteuning door duurzaamheidscoaches nodig, die op de werkvloer meedenken.

6. Sociale veiligheid is van ons allemaal. Laten we ook samen werk ervan maken.

Saamhorigheid in de maatschappij is belangrijk. Misschien nu nog wel meer dan ooit. Daarvoor is sociale veiligheid een belangrijke randvoorwaarde. Ook de horeca moet een veilige plek zijn, voor iedereen. En daar werken we als sector aan. KHN helpt haar leden met trainingen die ze kunnen volgen om hun personeel op te leiden en te beschermen bij onveilige situaties. In verschillende steden werken horecaondernemers samen met bijvoorbeeld de gemeente en politie om agressief gedrag, drugsgebruik, ondermijning en onveilige situaties aan te pakken.

Daarnaast werken we vanuit KHN samen met het 'Regeringscommissariaat seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld' aan een sectorplan voor de horeca. Dit kunnen we niet alleen. Sociale veiligheid gaat namelijk veel verder dan alleen de horeca. Regie vanuit de landelijke overheid is gewenst. KHN werkt graag mee aan een landelijk plan om samen de sociale veiligheid te vergroten.

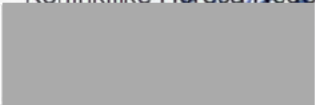
20251208_brfu_UC25051

2/3

De horeca is dé plek om samen te komen. Daarom denken we graag mee over oplossingen voor de uitdagingen waar horecaondernemers tegenaan lopen. Zo kan de sector blijven floreren. We hopen dat een volgend kabinet actief aan de slag gaat met bovenstaande punten en we kijken uit naar een constructieve samenwerking hierin.

Met gastvrije groet,
Koninklijke Horeca Nederland

Marijke Vuik

Voorzitter Landelijk Bestuur